SIKARAAM

ښکلا
پېژندنه

معتصم باللہ شاهد

ډیسمبر ۲۰۲۲

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلا پېژندنه

ښکلا

پېژندنه

ښايست او

جماليات

د ښکلا اړوند بېلابېل نظرونه، د ښکلا ذوق، د ښکلا موجوديت او نه موجوديت، انساني ښکلا، جمالياتي حظ، جمالياتي تجربې، جمالياتي حس، مافوق طبيعت ښکلا، بدرنګي يا قبحه او نارسيسزم يا نرګسيت

ليکوال:

معتصم

شاهد

www.sikaraam.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

خپل ګران پلار، مور او
میرمني ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د هغه خدای ج ستاینه بیانوم چي جمال او جلال یې د عدم د کندې نه د وجود صحرا ته بهر کئ او پر هغه پیغمبر دي درود، صلاة او رحمة نازل وې کوم چي د ټول جمال ښتن او سرچینه ده هغه پیغمبر چي ټول کاینات یې د جمالي او جلالي سترګو د رویه پیدا دي او دده پر آل او اصحابو دي درود او رحمت وې.

دا چي انسان د ښکلا او جمال نه پرته هیڅ پرمختګ او هیڅ لاسته راوړنه نه سي درلودلای او د جمال تنده انسان نه پرېږدي چي د جمال څه پرته دي ژوند وکي.

زما هم د ډېره وخته د جمال په اړه زیاتي خبري ذهن ته تللې او راتللې او د جمال په اړه مي په پښتو ژبه څو محدودي مقالې ویلې وې نو دا احساس مي وکئ چي د خپل تحقیق موضوع جمالیات وټاکم.

دا چې د جمالیاتو په هکله یو مکمل کتاب د خوشحال او جمالیاتو دئ او یو څو تیت پرک معلومات د مقالو په ډول شته نو ما دا ضرورت احساس کئ چې پر دې موضوع کار وشې او ما ځان دې کار ته وقف کئ.

جمال د انسان داسي ضرورت دئ لکه خوراک او د نوې علومو یوه ارزښتناکه موضوع ده نو د جمالیاتو ارزښت به څومره وې دا تاسو لوستونکي ورباندي غور وکئ.

ما د جمالیاتو په اړه د اسلامي او د نړۍ د بیلابیلو ژبو د پوهانو نظرونه د خپل تحقیق سر چینه ټاکلې او د غه تحقیق مي ورباندي روان کړی دئ.

په دې تحقیق کي به د جمالیاتو د تعریف د مافوق الطبیعت تر جماله تاسو ورسیږئ یوه خبره چي تل باید ستاسو په ذهن کي وې د جمالیاتو علم ساینس نه دئ چي پر تجربه ولاړ وې هر نظر او هر فکر پکښې صحیح او رد دئ. که کوم وخت مي د خپل فکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

آس د جمالیاتو پر دښته ځغلولی وې دا فکر مه کوئ چي د ښاغلي خبره سل په سلو کي صحیح ده بلکي غور او فکر وکئ او قضاوت وکئ.

ما چې څومره د جمالیاتو په هکله فکر کړی دئ نو هغه فکر او د نورو پوهانو اندونه دلته ما داسي سره وډلې دي چي هم د جمالیاتو موضوع دنړیوالو ښکلا پوهانو په اند تشریح سي، او هم څه نا څه د پښتنو پوهانو اندونه ورسره ګډ کم.

تاسو به هم د جمالیاتو په هکله ډیري نظریې لرئ او دلته په دې تحقیق کي هم زیاتي نظریې دي کومي چي خوند درکئ وایې خلئ او کومه چي مو خوښه نه سوه رد یې کئ.

دا چي زما لمړنی تحقیق دئ نیمګړی به وې او د ستونزو څخه به ډک وې نو په خپل لوی فضل او مهربانۍ مو راته بخښنه وکئ.

دا هم تاسو او دایې هم جمالیات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جماليات

جماليات

جماليات چې په نننۍ عصر کې علم الحسن او د ښکلا فلسفه هم ورته وايي؛ د جمال جمع ده. هغه نظريې چې حسن پيژندونکو د ښکلا په هکله کړي دي په خپل لمن کې ځايوي او د ښکلا پر بېلا بېلو اړخونو رڼا اچوي.

د انسان په راتګ سره د جمالياتي حض خبره د انسان له ترټولو مهمو مسايلو څخه ده. کله چې موږ د انسان تاريخ ته ګورو نو لمړنی جنګ او بدبختي هم د جمال نه پیښه ده؛ چې هابيل د جمال او ښکلا قرباني سو ځکه هغه جينۍ چې د قابيل سره پيدا سوې وه؛ ښکلې او جذابه وه او هغه جينۍ چې له هابيل سره پيدا سوې وه بدرنګه وه نو قابيل نه غوښتل چې هغه ښکلې جينۍ چې له ده سره پيدا سوې په هيڅ قيمت له لاسه ورکړې نو ځکه يې هابيل قتل کئ.

د جمالياتو اصطلاح د يوناني ژبې ايستيټک نه اخستل سوې ده،چې د حسن فلسفه هم ورته وايي .

ايستيټک هغه اندروني حس دئ چې د يو څه ادراک په کيږي.

جماليات تر يو حده پراخه مفهوم دئ؛ په دې علم کې نه يواځې ښکلا څېړل کيږې بلکې د ښکلا مقابل چې بدرنګي ده هم تر څېړنې لاندې نيول کيږي. په دې علم کې زړه راکښون، ښايست، جمال، ناز نزاکت، جلال، کبر لويي، دبدبه، وقار، سرلوړي او ځان غوښتنه هم تر څېړنې لاندې نيول کيږې.

که د جمالياتو تاريخ ته راسو نو د پيړيو، پيړيو راهيسې د جمالياتو په هکله تيت او پرک مالومات سته او د هغه په هکله د پوهانو نظريې شتون لري د افلاطون او ارسطو نظرونه هم د جمالياتو د علم لپاره مهم او ارزښتمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چي ارسطو انسان حیوان ناطق تعریف کولی نو په دې مانا چي انسان هغه موجود دئ چي خبري کولای سې عقل او ادراک لري خو نن انسان په حیوان صانع سره تعریف کیږې چي صنع او ایجاد کوي همدا انسان وو چي د ښکلا علم یې د نورو علومو څه بیل کئ او ځانته فن یې وګرځوئ.

د جمالیاتو تاریخچه:

نو د دغه ځایه څخه وایو چي انسان په اتلسمه پیړۍ کي د جمالیاتو علم د یوه نوي علم په څېر نړۍ ته وړاندي کئ او جمالیات یې د یوه بیل علم په څېر څرګند کئ.

جرمنی بام ګارټن (۱۷۳۵ز)لمړنی عالم و چي جمالیات یې د یوه منظم بحث په ډول تر څېړنې لاندي ونیول او پر خپل کتاب یې د استیتیکا نوم کېښود. په دې کتاب کي یې پر جمالیاتو منظم او سستماتیک کار وکئ.

جمالیات د فلسفې یوه برخه ده چي له فلسفې څخه یې جلا کول یوڅه ستنزمن بریښي ځکه د جمالیاتو حس د انسان فکر، خیال، احساس او شعور سره مستقیمي اړیکي لري چي هریو یې د عقلي فلسفې پراخه موضوع جوړوې.

دا طبعي ده، چي انسان په طبیعت کي ډیرو شیانو ته میل کوي او د هغوی سره دلچسپي ښیي خو دغه دلچسپي په بېلا بېلو ځایونو کي بېلي، بېلي بڼي اخلي مثلاً: هغه څه چي د افغانستان وګړي یې خوښوي د ایران خلک ورسره حساسیت لري. هغه رنګ چي ماته ښایسته مالمیږي زما ورور ته خوند نه ورکوې حتی کومه موسیقي چي زما د نن ورځې د خوښي وړ وي کیدای سي، چي څه عمر وروسته هغه موسیقي زما پر غوږونو بد تاثیر وکړي. نو ځکه د ښکلا تعریف کول او محدودول زما په اند مشکل کار دئ.

زموږ په شاوخوا کي خورا ډېرې ښکلاوې سته، چي موږ یې اورو،وینو یې احساسوو یې او موږ د هغې په هکله خبري کو، لکه: د بېلا بېلو هنرمندانو تابلو ګاني، مجسمې، نقاشۍ، شعرونه او ... چي د ښکلا ښکارندویي کوي. ښکلا یا هم جمال چي د نړۍ په هره برخه کي شتون لري؛ یوه مهمه او مغلقه موضوع ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جماليات چي په پښتو ژبه کي يې بديل ښکلا يا ښايست دئ؛ په عربي کي حسن او په يوناني کي ورته ايستيټک وايي. د بېلا بيلو زاويو څخه بيل ډولونه لري لکه: د اواز ښکلا، د رنگونو ښکلا، د طبيعت ښکلا، مصنوعي ښکلا او داسي نور... خو په عموم کي جماليات دوه غټي برخي لرې چي حسن او قبحه ده چي حسن هم دوې برخي چي جلال او جمال دئ چي د ښکلاپوهنې د علم اساس جوړوې.

اوس که د ښکلا پوهني دعلم تعريف کوو نو داسي کيدلای سي چي ووايو هغه علم چي د ښايست په هکله تيوري وړاندي کوي او د انساني ذوق څېړنه کوي ښکلا پوهنه ده ځکه د ښکلا په هکله قاضي د انسان ذوق دئ؛ چي دا شی ښايسته او دا بيا بدرنگ دئ نو هغه علم چي د انسان د ذوق څېړنه کوي هغه به د ښکلا پوهني علم وي.

د ښکلا پوهني علم په غير علمي ډول د هر انسان د خوښي او طبعي موضوع ده که په انسانانو کي موږ د يوه مشترک صفت خبره کوو هغه همدا ښکلا ده.

د جمالياتو علم د خپل پراخ او ارت ځيگر کې خورا ډير موضوعات څېړي او د انساني ژوند ډير اړخونه مطالعه کوې؛ موږ وينو که انجينر وداني ډيزاين کوې نو لمړنی اړخ چي په نظر کي يې لري هغه ښکلاييز اړخ دئ که شاعر شعر ليکي که ښه موټر وې يا هم د ژوند نور اړخونه ټولو کي لمړنی ارزښت ښکلا ده.

د ښکلا پوهني د علم موضوع: جلال ، جمال او قبحه ده هغه که په انساني ژوند کي وي يا په طبيت کي يا په اخلاقو کي آن تر طبيت که لوړ هم وي.دا چي هر شی په يواځي ځان نه پيژندل کيږي بلکي هر شی په خپل ضد سره تر ټولو ښه معريفي کيږي او تر څو چي د يو شي ضد ونه پيژنو تر هغو سخته ده چي خپل مقصود دي موږ تعريف کړو نو ځکه د ښکلا په فلسفه کي د بدرنگۍ بحث يو مطرح او تر ټولو مهم بحث بولو او د يو اساسي بحث په ډول مطالعه کوو.

خو د ښکلا پوهني ارزښت دومره لوړ دی چي که هر څومره يې د ارزښته بحث کوو همدومره به نور اړخونه د ارزښت زياتيږي هغه د استاذ پسرلي خبره چي ادبيات د ميړيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

من جوړول دي کله چي دوه تلي ته اچوې لس لويدلي يې همداسي که د ښکلا پوهني
پر ارزښت يوه خبره کوو لس نوري را ولاړيږي او ذهن مو اشغالوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسن

حسن چي د انسان لپاره اړینه موضوع ده دومره هم ساده نه ښکاري څومره چي موږ یې د نوم سره عادي یو.

په پښتو ژبه کي حسن د ښایست ښکلا مترادف بللی سو او د پښتو ژبي د ډېرو شاعرانو په شعرونو کې یې مثالونه لرو او وینو یې چي حسن او ښایست یو د بل مترادف واقع سوې دي؛ راسئ د میرزا حنان بارګزي د یو غزل څه یو څو بیتونه وګورو.

میرزا حنان بارګزی وایي:

چي د خدای ج عطا پر وشي ښایست ورکه

ګڼه نه شي رانیوه په بها حسن

ستا ښایست لره حاجت د زیور نسته

نه زیاتیږي د هیچا په حنا حسن

د حسن د اصطلاحي تعریف دپاره دومره تعریفونه وړاندي سوې دي چي بیخي تر حساب تیر خو موږ به تر ټولو مخکي د قرآن کریم او د مفسرینو نظرونه را اخلو ورسته د یوناني فیلسوفانو نظر را اخلو چي دوی د حسن په هکله څه وایي او ورپسې بیا بېلا، بېلې نظریې رانقل کوو.

الله ج په سورة تین کي فرمایلي دې : ((لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم)).سورة تین

چي ددې ایات تفسیر محدثین داسي کوي؛ چي الله ج د انسان په حسن خلقت قسم کړی او وایي چي ما انسان په ښکلي او ښایسته صورت کي پیدا کړی دئ.

تفسیر قرطوبي ددې ایات شریف په تفسیر کي یو حکایت رانقل کوي؛ دی وایي چي یو وخت عیسی بن موسی الهاشمي چي د خپلي ښځي سره یې له حد زیاته مینه درلودله

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپې په مجلس کې خپلې ښځې ته وویل که ته تر سپوږمۍ نه وې ښکلې نو پرما طلاقه یې نو سمدلاسه هغه ښځه له عیسی نه لرې سوه او ویې ویل زه پر تا طلاقه یم. سهار یې دربار ته د وخت علما راوغوښتل او دا قیصه یې ورته بیان کړه ټولو ورته وویل: ښځه دې طلاقه ده خو د امام ابو حنیفه رح یو ملګری غلی ناست وو څه یې نه ویل کله چې د خبرو نوبت ورغلئ ویې ویل: دا ښځه هیڅ کله نه ده طلاقه او دا ایات شریف یې تلاوت کئ: ((لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم))

صحیح بخاري د صورة حم سجدة په تفسیر کې فرمایي ژباړه : ((چې الله ج لمړی مځکه په دوو ورځوکې، ورسته یې اسمانونه په دوه ورځو کې، بیا یې غرونه، څړځایونه او ښکلا په دوه ورځو کې پیدا کړل)).

یوناني فیلسوفان وایي: ((حسن او قبحه د یوه څیز دوه نومونه دې چې حسن د روحاني اضطراب د تسکین او د ژوند دهوساینې او ارتقا لپاره ضرور څیز دئ)).

دلته دوه څیزونه یاد سوې دي: حسن او قبحه چې یو د بل مقابل واقع سوې دې او د یو شي دوه مخونه بلل سوې دي دلته د نسبیت فلسفه یاده سوې ده چې هیڅ شی مطلق نسته بلکې هر شی نسبي دئ نو حسن او قبحه هم یو نسبي شی دئ. که یوه جینۍ وګورو او ووایو چې دا مطلقې ښایسته کیدای سي دا خبره نیمګړې وي خو که د نسبیت فلسفې ته راسو نو هم دغه جینۍ نسبت یوه ډلو نوجونو ته ښکلې ده خو نسبت نورو ته بیا هم دا جینۍ بدرنګه ده.

که دغه جینۍ یو شی فرض کړو نو یو مخ ته ښکلې سوه او بل مخ ته بدرنګه سوه، یو طرف یې حسن او بل طرف یې قبحه سوه.

دا خبره ښکاره ده چې حسن روحاني اضطراب راولي خو چې ولې یې راولي؟ دې خبره کې تم کیږو دا چې انسان یو حساس موجود دئ او په انسان کې د ښکلا خوښونې ذوق تل وې؛ خدای ج انسان همداسې پیدا کړی چې د دغه حسه پرته ورته ژوند بیخي بې خونده وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ انسانان چي څرنګه خوراک ته اړتیا لرو همداسي استیتیکي یا ښکلاییز حس مو هم یو څیز غواړي چي زموږ دغه حس او دغه لوږې ارامه کړي او هغه ښکلا ده چي انساني روح اراموي.

سنتیانا د حسن تعریف موږ ته داسي پرېښې دی:((حسن په اصل کي زموږ د خوښۍ معروضي شکل دئ یعني حسن زموږ د احساساتو بڼه یا صورت دئ)).

سنتیانا حسن زموږ د خوښۍ معروضي شکل بللی دئ کله چي موږ خوښي احساسوو دغه ته دی حسن وایي خو ده دېته هیڅ فکر نه دئ کړی چي زموږ دغه خوښي د څه شي څخه په لاس راځي که موږ وګورو چي زموږ احساسات خپله د حسن یو اړخ دئ نو مجبور یو چي مقابل طرف یا زموږ احساساتو راپروونکئ اړخ د نظره ونه غورځوو،چي دا به مو د حسین شي سره یوه لویه بي انصافي کړې وې خو حسن څه شی دئ؟ ډېر جمالیاتي پوهان د حسن په پېژندنه کي ګونګ دي او د حسن جامع تعریف وړاندي کول سخت بولي.

موږ چي کله هم د جمالیاتو علم کي بحث کوو د دوو غټو نیمګړتیاوو سره مخامخ یو یوه ډله هڅه کوي چي حسن یواځي د انسان ذهن ته پېښه سوې خوښي بولي او بله ډله بیا یې یواځي په هغه مادي شي کي حسن لټوي زموږ احساسات د حسن د لیدلو څه منځ ته راغلی حالت دئ نه خپله حسن دئ او نه حسن کیدای سي. موږ تل وایو چي د حسن په لیدلو انسان تاثر اخلي همدغه احساسات زموږ د تاثر د ښکاره کولو بڼه ده چي د حسن په لیدلو یې اخلو.

برانرډ بورکیټ وایي:((د حسن داسي تعریف نسته چي ټول یې په یوه خوله بدرګه کي)).

بورکیټ حسن یوداسي شی معریفي کوي چي منونکئ تعریف نه لري. دغه حالت تقریبا په ادب او فلسفه کي زیات دئ چي د زیاتو شیانو حتا د ټولو شیانو دپاره نه هم په ادب او نه هم فلسفه کي ټول منلی تعریف سته بلکي هر تعریف تر یوه حده منلی وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تر یوه حده رد سوی وي خو دا په دې مانا نه ده چې حسن هیڅ تعریف کیدلای نه سي بلکي په دې مانا چې د هرچا منلی تعریف نه سو ورته وړاندي کولای.

خو کروس بیا حسن راته تعریف کوې دی حسین هغه شی بولي چي زموږ د لذت او خوند سبب سي هغه که د سترګو د لاري ورنه خوند واخلو لکه یوه ښکلي څهره کتل او که د غوږنو د لاري وي لکه د بلبل ږغ.

ګروس وایي: ((په اصطلاح کي ښکلی هغه دئ چي سم دلاسه د حسي لذت سبب سي د باصره دپاره هم د سامعه دپاره هم.))

کروس یواځي د ښکلي ږغ او ښکلي لیدل سوې شي تعریف کړی خو موږ د ښکلا یوه برخه د پوزې په حس سره هم حس کوو او دی بیخي د هغه په هکله نه دئ ږغیدلی او د حسن له جملې یې ایستلی دئ ځکه لمړی دی وایي هر هغه شی چي موږ ته لذت بخښي خو کله چي دی د سترګو او غوږونو تخصیص کوې نو تعریف نیم ګړی کوې.

حسن لذت بخښي انسان ته ارام ورکوې او درک یې په ظاهري حواسو کیږي هر حس که وې. موږ د حسن د ادراک مرکز زړه لرو خو زړه یواځي ښکلا درک کوې خو دغه ښکلا د ظاهري حواسو د لاري ځان زړه ته رسوې او هلته ځان ته ځای ټاکي.

بیا هم د حسن نیمګړی تعریف وسو حسن یو داسي شی دئ چي کله یې په هکله فکر کوو نو زموږ ذهن ته بېلي بېلي خبرې راځي،ګڼي لانجي مو ذهن راته موشوش کوې او په یو ډول ګنګسیت کي پاتیږو حسن معروضي که موضوعي که ده دواړو ګډوله شی دئ؟ او داسي نوري پوښتنې منګر هم په دې ګنګس توب کي پاته دئ او د حسن تعریف نه کوې.

اې آر منګر وایي:((زه د ډېري مودې نه د حسن په لټه کي یم چي حسن څه شی دئ؟ په سمندر کي ګرځم او تر اوسه د ساحله ډېر لرې یم او په شک کي یم چي زه به خپلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موخي ته کله او څنګه ورسيږم ؟اخوا دېخوا ګورم خو زما نظر د مظامينو په کثرت کي ورک سوی دئ.))

موږ مخکي هم وويل چي حسن يو ګرداب ته ورته دئ کله چي ورته ګوري نو حيرت دي لمنه نيسي چي اوس څه ووايې؟ په ذهن کي به يې په هکله ډېر څه لرې خو هيڅ به ورباندي نه سې ويلای ګويته هم حيرت اخستئ دئ.

ګويټې وايي: ((حسن د تشريح وړ څيز نه دئ دا خو د يو داسي خپريدونکې،ښوريدونکي او ځليدونکي سوري په شکل دئ چي عکس يې هم د تعريف په دام کي نه راځي.))

ګويته حسن د لمر غوندي روښانه بولي خو د عکس اخستلو توانايي يې په ځان کي نه ويني او وايي چي دغه روښانه لمر د کيمرې لينز کي نه سي راتللای.

موږ ډېر زيات شيان لرو چي تر تعريف پرته يې ښه پيژنو زموږ محدود انسانان به په دې پوهيږي چي اوبه اکسيجن او د هايدروجن د تعامله منځ ته راغلې لمر هم نه تعريف کيږي او همداسي حسن زموږ زيات ضرورت دئ خو تعريف يې ناممکن غوندي ښکاري نو حسن موږ پيژنو خو تعريف يې نه سو کولای زموږ زيات شمير زيات معلوم شيان نه تعريف کيږي.

حسن يو ضرورت دئ د انسان دپاره خو انسان ته دا مهمه نه ده چي حسن څه خو دا حتمي ده چي هر انسان حسن خوښوي حس کوي يې او خوند ور څه اخلي حسن حسن دئ لکه: لمر روښانه او ښکاره دئ هيڅ ضرورت تعريف ته نه لري حسن که په علمي تعريف وه هم نه پيژنو خو په ليدلو يې پوهيږو چي دا حسن دئ او بس.

جونز حسن يو موضوعي څيز بولي چي کله هم زموږ د هيلو او غوښتنو مطابق شی مخي ته راسي دغه حسن دئ.

اووين جونز وايي: ((د ارزو هيلې او غوښتنې څه چي کومه ذهني ارامي لاس ته راځي حسن دئ)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو جونز دا خبره هیره کړې چي دلته ارزښت تطابق او خاریجي موجود دئ زموږ ذهن خو صرف د یو خیال په وجود کي د یو شي غوښتنه کړې ده او کله چي د دغه خیال تطابق په خارج کي پیدا سو نو هغه حسن دئ نه زموږ خیال.

زموږ د ارزو سره د خاریجي معروض مطابقت حسن دئ حسن ذهني ارامي او سکون راولي خواږه چي موږ خرو موږ مړوې حسن چي موږ وینو سکون او ذهني ارام راکوي اوس که موږ د خوږو ذوق ته مړتیا ووایو نو دا خو یوه نا معقوله خبره ده نو ځکه باید داسي ووایو چي حسن هغه تنزیهي یا مجرد معروضي شی دئ چي مادي شي ته عاریضیږي او د انسان د خوښۍ سبب کیږي.

میا شریف یوه ښه نظریه وړاندي کړې ده ،چي هغه تقریبا معتدله ښکاري؛ ده، د خیال او حقیقت تطابق حسن بللی کله چي زموږ د ذهني یا خیالي غوښتني سره حسن موافقت وکي دغه ګډوله حسن دئ.

میا شریف وایي: ((حسن د حقیقت او اظهار د امتزاج نه یو مخصوص صفت دئ.))

د حقیقت څه که دلته ریشتینولي واخلو نو بیا دلته اخلاقي حسن په حقیقت او مادي حسن په اظهار سره د حسن د تعریف لمني ته ځان اچوي خو که د حقیقت نه د انسان داخلي ایډیال واخستل سي نو خبره د امتزاجي نظریې طرف ته کشیږي چي حسن د انسان د ذهني ایډیال او د ظاهر مطابقت دئ.

حسن نه یواځي د ظاهري څهرې ښکلا ده بلکي اخلاق هم د جمالیاتو د علم یوه پراخه او ارته برخه ده چي په جمالیاتو کي بحث وربانديي کیږي نو ځکه میا شریف حسن د حقیقت او اظهار امتزاج بللی دئ او تر یوه حده یې جامع تعریف وړاندي کړی دئ.

خو اقبال نسیم خټک بیا د حسن تعریف د تخیل اظهار بللی دئ؛ دی بیا هم په دې ګرداب کي ګنګس دئ او دا نه وایې چي اوس حسن د چا خاصیت سو او چیرته یې شتون پیدا کئ صرف د تخیل اظهار حسن دئ اوس د خیال اظهار د بدرنګه شي په هکله هم کیږي نو ایا هغه ته حسن ویلای سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقبال نسیم خټک : ((حسن د استحضار یا تخیل اظهار دئ)).

د ښاغلي خټک صیب تعریف تر ډیره حده حسن د انسان د داخلي حس سره اړوندوي خو تر کومه حده چي مو په حسن کي معروضي فکر نه وي ځای پر ځای کړی تعریف گونگ او نیمگړی دئ؛ حسن تر ډیره نه بلکي تل تر تله د معروض صفت گرځیدلی دئ نه د فکر؛ موږ وایو څومره ښکلې پیغله ده خو تر اوسه هیڅ کله نه وایو چي دا زموږ د فکر ښکلا وه.

ټومسیو ښکلا د جزباتو په قوت سره په یو تصور کي د زیاتو حقایقو امتزاج او گډوالئ بولي. دی په ښکلا کي د جذبې د قوت خبره کوې دا چي د جذباتو قوت او د حقایقو امتراج د حسن نه پرته د قبحي یا بدرنگی په حالت کي هم د انسان تأثر جوړیږې نو څه رنگه د حسن داسي تعریف وکو چي د حسن مقابل یا متضاد دي د حسن په تعریف کي گډ سي.

ټومیسو ښکلا داسي راپیژنې: ((ښکلا د جذباتو د قوت په تاثیر په یو تصور کښي د زیاتو حقایقو امتزاج او گډوالئ دئ)).

دغه تعریف هم د ښکلا د موضوعي نظریې دپاره سوی دئ ځکه کله چې موږ حسن یا ښکلا د انسان د جذباتو قوت بولو نو دغه تعریف نه مانع دئ او نه جامع. لکه مخکي چي مو وویله د جذباتو قوت د زیاتي بدرنگی په حالت کي هم پیدا کیږي او زموږ په یوه تصور کي بې شمیره حقایق سره گډیږي خو آن کله کله د یوه حسن په لیدلو سره زموږ د جذباتو قوت شتون نه لري.

خو برک د حسن بیل بیل تعریفونه وړاندي کړې دي. دی حسن یو نسبي شی بولي او وایي چي خدي دغه نسبیت ښکلا راولې دی د شیانو ښه والی ښکلا بولي او د احساس د مخي منځ ته راځي خو کله یې بیا ژبه گونگه پاتیږې او دومره وایي چي حسن دئ،احساسیږي خو تعریف یې نه کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برک حسن داسي راپېژني: ((ښکلا تر زياته حده پورې د شيانو ښه والی دئ چي په انساني ذهن کي په خپله عمل کوې او په دغه عمل کي احساسات برخه اخلي)).

بل ځای بيا داسي وايي : ((د ښکلا څخه زما مطلب په شيانو کي هغه صفتونه دي چي د کومو په وجه په زړه کي محبت پيدا کيږي يا دا قسم څه بله جذبه)).

يا داسي وايي: ((حسن يو نور دئ چي د څيزونو په تناسبي تاثر لوبيږې او دا تناسب پخپله ښکلا ده)).

يا داسي يې تعريفوي: ((د حسن تعريف د ظرافت په شان دئ چي تعريف يې نه کيږي خو د لذت او احساس د مخي يې پيژنو)).

که راسو د برک پورته څلور تعريفونه وه شنو نو ښکلا يو نسبي شی دئ چي په شيانو کي د اجزاوو د تناسب پر بنياد منځ ته راځي او د خوند د پيدا کيدو لامل ګرځي.

دا چي د تناسب فلسفه تر يوه حده مخکي ايشاره هم ورته سوې په دې مانا چي مطلق څيز هيڅ شتون نه لرې بلکي حسن نسبي خاصيت لرې.

کانت د حسن دپاره د ضرورت نه شتون او د خوښۍ احساس شرط بولي. د ده تعريف تر يو حده د حسن د پيژندنې سره سرخوري ځکه کله چي موږ کوم حسين شی ته ګورو؛ حتماً موږ ته خوښي بخښي او کله چي د ضرورت نه شتون په اړه وايي نو که څه هم موږ ته ښه خواړه چي کله موږ وږي يو زياته خوښي بخښي خو دا زموږ جسمي ضرورت دئ خو تر يو حده د حسن خوښي بخښل هم د ضرورت د مخي کيږې څه رنګه چي موږ خوړو ته ضرورت لرو هم داسي دجمالياتي لوږي د ارام د پاره حسن ته هم ضرورت لرو او کله چي دغه ضرورت پوره سې نو موږ خوښي احساسوو.

وکړ کانت وايې: ((هغه شی ښايسته دئ چي د څه غرض نه پرته موږ ته خوښي راکي)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د کانت خبره موږ ومنو چي بې له ضرورته نو هنرمندان ولې مجسمې او انځورگران انځورونه وباسي ؟ ځکه چې انسان هرڅه د خپل ضرورت پر بنیاد منځ ته راوړي دي.
جولین مارس وایي که موږ طبعي ښکلا جمالیات وبولو خو مصنوعي ښکلا به ضروریات وبولو.

جولین مارس داسي وایي: ((گڼ فطرتي څیزونه دي چي نیغ په نیغه سره یې په ځاني ډول ښایسته بللی سو لکه: گلونه، جواهرات، سبزه زار او ښکلی رخسار او څه داسي شیان هم سته چي بنده د ځان د پاره د یوخاص مقصد دپاره جوړ کړې وي د نورو څیزونو علاوه لکه مجسمه انځورونه او داسي نور)).

وروسته لیکي: ((چي جمالیات همیشه په دې شک کي دي چي اوله ډله چي طبعي ښکلا ده او خپله ښایسته دي د حسن سره تعلق لري او دویمه ډله په ضروریاتو پورې اړه لري)).

خو زما په اند هره ښکلا چي انسان ته خوشي بخښي لامل یې همدا دئ چي انسان ورته ضرورت لري.

خو السیفرون حسن یواځي د هغو شیانو خاصیت کړی چي په سترگو لیدل کیږي لیکن دی د بلبل خوږ ږغ او د معشوقې د زلفو د خوشبویۍ حسن ته نه دئ ځیر سوی او حسن یو خاص او ځانگړی تناسب بولي. دلته تاسو ته د السیفرون او یوفرانور تر منځ د یو مکالمې یو څو ټکي د ښکلا پیژندني د ښې تشریح دپاره راوړو:

یوفرانور: هر چاته مالومه ده،حسن هغه دئ چي د خوشالۍ سبب وگرځي.

السي فرون: یا داسي نه ده! صحیح خبره داده چي د حسن احساس صرف سترگي کولی سي.

یوفرانور: په عمومي توگه د حسن تعریف داسي نه سې کیدلای چي حسن هغه دئ چي خوښي وبخښې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

السي فرون :زما خيال دئ چي داسي نه سي کيدلای.

يوفرانور نو بيا څرنگه حسن تعريف کولای سو؟

السي فرون: حسن په يو خاص تناسب يا موزونيت کي وجود لرې چي د سترگو دپاره خوندور وې.

يوفرانور :ايا دغه تناسب په ټولو شيانو کي يو ډول دئ يا په مخلتفو شيانو کي بيل بيل دئ؟

السي فرون: مختلف! په دې کي هيڅ شک نسته چي د غوايي تناسب به په آس او د آس به په غوايي کې ښه ښکاره نه سې دغه خبره موږ په بې روحو شيانو کي هم کولای سو.

رابرټ برجز بيا حسن د باطن او ظاهر گډوله بولي چي د انسان جذبات راويښوې؛دی وايي حسن حس کيږې او د جزبو راپارولو لامل کيږې.

رابرټ برجز وايي:((حسن په هغه باطني اثراتو او د مظاهرو په خوبيانو کي د ټولو نه اعلا اثر دئ چي د احساساتو له لارې د انسان په ذهن کي روحاني جذبات راويښوې)).

هيوم وايي:((حسن په خپله څه شی دئ؟ دا خو موږ ته مالومه نه ده خو موږ هغه شی ښايسته بولو چي دلکشي ولري او د کوم شي نه چي موږ ته رواني راحت راځي)).

هيوم حسن د راحت حاصلولو لار بولي چي انسان ته راحت ورکوې؛ دلکشي به لرې. دی هم د حسن تعريف دا نه بولي بلکي وايي چي موږ داسي شي ته ښايسته وايو؛ خو کله چي د راحت خبره کوې نو تر ډيره حده د استفادي نظريه ورڅخه ښکاري او هر هغه شی چي گټمن وې انسان ته راحت ورکوې .

ونکل مان حسن د گټي شی نه بولي. دی وايي چي که هر څومره يې خوند خراب وې بيا هم د چينې د سپينو اوبو قيمت همغه دئ؛جمال جمال دئ؛ گټه او نا گټورتوب پر حسن کومه اغيزه نه کوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونکل مان((د حسن اصلي سرچینه د پروېځ غوندي د انسان ژنده غریزه بولي او حسن د هغه ځایه را بهیدونکې ویاله بولي چي نړۍ خوږوبوي)).

ونکل په دې اند دئ چي حسن د هغو پاکو او شفافو اوبو په څیر دئ چي د چینې د منځ نه را ایستل سوې وي که د دغو اوبو خوند لږ خراب هم وي خو ددې اوبو قدر او قیمت زیات دئ ځکه د ټولو غلظتونو څخه پاکي دي.

دی ورپسي داسي خپلي خبرې اوږدوي: حسن د داخیلي صفت په حیث په عام طور سره د ښه سره تړلی دئ او داسي خیال دئ چي تجزیه نه اخلي دواړو جذبو ته موږ په خصوصي ډول په یو بل ځای کي غوټه ورکړې چي سرچینه یې شهوت دئ.

حسن د یو شي داخلي صفت دئ چي تغیر کوي بدلیږي او رابدلیږي که حسن خاریجي یا مادي وای نو هیڅکله یې ادلون بدلون نه منلی بلکي د دې څه دا مالمیږي چي حسن یو مانوي شی دئ چي د عرض نه یې بللی سو لکه خوند.

حسن صفت دئ او صفت ذات نه سي کیدلای لکه ښه هلک ښایسته جنۍ دنګه ځواني رنګین ماحول. نو ځکه ویلای سو چي حسن د مجردي پدیدي په څیر په نړۍ کي شتون لري او د مادیاتو په لمن کي د ځان دپاره وجود لټوي.

حسن چي هر شی دئ هر رنګه یې تعریف کوئ ارزښت یې ډیر دئ. آسانتیا ګانونه د حسن په هکله وایي: که له تا سره دوې ډوډۍ وې یوه خرڅه که او د لاله ګل ور باندي واخله.

خو کراوز بیا د اسانتیانا نه هم حسن ته زیاد ارزښت ورکوې دی حسن ابدي شی بولي.

کراوز وایي:((حسن ابدي شی دئ او موږ دا ویلی سو چي دا له پخوا څخه د یو اسماني شي په توګه شتون لري)).

د کراوز د تعریف څخه دا معلومیږي چي حسن تلپاتي څیز دئ لکه افلاطون چي وایي: حسن تلپاتي څیز دئ ګلان ځي او راځي خو د ښکلا او حسن فکر تلپاتي دئ بله خبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي کراوز يې کوي چي حسن يو اسماني څيز دئ په دې مانا چي حسن د مافوق الطبيت برخه ده نو ځکه په مادياتو کي حسن تلپاتي نه سي کېدلای.

رمکن وايي: ((هر مادي شی چي موږ ته خوشحالي بخښي او په عموم کي فکر پرې وسې، خصوصيات يې ښکاره وي او سيده په سيده ذهن ته لار وکي او په يو ډول نه يو ډول له ضرورته خلاص وي؛ زه دې ته ښکلا وايم)).

رمکن ښکلا مادي شی بللی خو زما په فکر ښکلا يو عرض دئ که ښکلا په مادي شي کي شتون ولري يا هم مادي سي نو زيات وخت وينو چي يو انسان ښکلی دئ خو د وخت په تيريدو سره يې ښکلا د منځه ځي خو همدغه انسان چي ماده ده پاته وې نو ولي دغه ښکلا با وجود د دې چي همدا انسان پاته دئ له منځه ځي.

نو ځکه بايد ښکلا د مادي شي يو صفت وبولو او دغه ماده ښکلا ونه بولو ښکلا له منځه ځي او منځ ته راځي يو وخت يې صفت جوړيږي خو بل وخت نه.

ښاغلی رياض الحسن د ښکلا په هکله وايي: د درياب پر غاړه چي د ماښام د شفق عکس په اوبو کي په نظر راسي نو د صبر لمن د بنده له لاسه خلاصه سې يا د پسرلي په موسم کي په يو رنګين سهار کي چي د چمن ګلونه د نسيم په څپو زانګي،رقص کوي او د غنچو په مخ مسکا لوبيږي نو زړه د صبر بندونه وشکوې کله کله د نامعلومې جذبې له کبله بنده،بې تابه سي او شفق ته د زړه د ارما نونو خون ووايي او کله د بلبل په چغار کي د خپل زړه درد او فرياد اوري. دغه وخت په زړه کي يوه څپه را پورته سي چي زړه په خپله يو لذت حس کړې او چي کله دغه ډول حالت د هر موجود په مقابل کي انسان حس کړې نو هغه مقابل څيز ته حسين وايي.

والټر پيټر وايې:((حسن جامع تعريف نه لرې ځکه چي حسن يو انفرادي کيفيت دئ او عام قياس پرې نه سو کولی)).

انفرادي کيفيت په دې ډول دئ چي هر څوک يې د ځان له نظره تعريف کوې او پر انفرادي کيفيت عام قياس ناممکن دئ نو ځکه يو جامع تعريف ورته نه سو وړاندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای بلکي هر څوک يې د خپل علم او ذوق سره مطابق تعريفوې زه يې يو ډول تعريفوم بل څوک يې بل رقم او بل څوک يې بل ډول تعريفوي.

راسئ چي پښتون فيلسوف غني خان هم د حسن په هکله وپښتو چي څه وايي د ده يو نظم چي حسن ته يې ليکلی دلته را اخلو.

غني خان وايي:

اوه تپوس د مانه مه کړه

سمندر شي څوک تللی

څوک سپوږمۍ شي رانيولی

څوک زهرا شي ښکلولی

حسن پلار د ميني او مور د عشق

پکښي پټ دي ټول سپين او تور

دده خيال همه زور د عشق

په سرو شونډو بلی ښکلی اور د عشق

دا بابا د سور او سرور دئ

دا تعبير د جلال او نور دئ

دا مکه د سترگو خندا کي

دا په هره کوڅه کي طور دئ

د آدم د نوم بس دا يو سبب

د بهار سبب د رڼا سبب

د هوا د ژوند او ارمان قيصه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرود د رقص او د ژړا قیصه

دا جواب د لکونو سوالونو

نشته هیڅ د ژوندون بل جواب

دا صوفي ته محراب او منبر

لیوني ته کباب او شباب

دی د خیال او رنگ دنیا کي

پلوشه د میني د یار ده

دا د رحم پیغام او وعده د وصال

رالیږلي غلام له دلدار ده

دا د مرگ سبب

دا د ژوند ضرور

دا د گناه تعریف

دا د میني راز

دا د سوز خوند

دا مستي د ساز

هر نظر يې شراب دی مستي ده

دا د روح لیونۍ میخانه ده

د بنده او اقا د زړه راز دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوندون او جنت افسانه

دی حسن د تعریف شی نه بولي خو دی د انساني اړیکو سبب حسن بولي آن د انسان اړیکه د خدای ج سره هم د حسن پر بنیاد بولي دی حسن انفرادي ذوقي مسله بولي چي هر څوک يې د خپل ذوق مطابق تعریف کوې حسن انسان ته د سرور او خوشحالۍ بخښونکۍ بولي او د حسن دوه ډولونو ته ایشاره کوې چي جمال په نور سره او جلال په خپل نامه سره یادوې.

حمزه بابا بیا حسن د ژوند دویم نوم یاد کړی او د تعریف بار يې د حسن دوږو غورزولی دۍ او خپل ځان د حسن په تعریف پسي نه لالهانده کوې خو ارزښت يې دومره بولي چي د ژوند دویم نوم يې یاد کړی دۍ.

حمزه بابا وایي:

حمزه ستایه ښکلا چې دا د ژوند بله نامه ده

بې دې نه بل تعریف ډیرې خبرې ډیرې خولې

خو بل ځای بیا حسن د محبت تخلیق بولي او کله چي موږ مینیږو نو حسن منځ ته راځي. که څه هم زموږ عامه مفکوره دا ده چي حسن مینه پیدا کوې خو حمزه د دې خبري پلوی نه دۍ بلکي دی وایي مینه حسن پیدا کوې نه حسن مینه. هغه ښکلا پوهان چي حسن معروضي بولي او په خاریجي نړۍ کي يې شتون وایي هغوی حسن د میني پیدا کوونکۍ بولي او څوک چي د موضوعي نظریې پلوي دې هغوی حسن د میني پیدا وار بولي.

د غزل بابا وایي:

ښکلی تخلیق د محبت دۍ حسن

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه يې تاييد هم يې ترديد کومه

بل ځای کي حسن د خدای ج حسن بولي او دې ته تسليم سوی چي مادي حسن بقا نه لري يواځنی حسن مافوق الطبعي حسن دئ چي انسان ته دايمي سکون ورکوي. او وايي که هر څو خلک حسن توازن ترتيب د اجزاوو ترتيب بولي خواصل کي حسن د خدای ج دئ.

حمزه بابا وايي:

حسن که هرڅو د توازن نه عبارت دی

روح د توازن په دې حسن کې عفت دی

حسن د خالق له خپل جماله عبارت دی

وريې کړو انسان ته چې حامل د خلافت دی

خوشحال بابا حسن د انسان د داخلي تاثر نه د چا پر مخ مينيدل بولي خو دغه تاثر ده څه نه پيدا کيږي دا مسله موغلقه او گونگه که څه هم په دې هر څوک پوهيږي کوم څيز چي موږ متاثره کوې حسن دئ خو سخته خبره دا ده چي موږ دغه تاثر له کوم څه نه او ولي يې اخلو.

خوشحال بابا وايي:

حسن يو اثر دئ چي د چا په مخ کي وسي

نه هغه چي کړه وړه ښه لري صاحب جمال دئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو که د ټولو تعریفونو څه یو نچوړ راباسو نو ویلای سو چي حسن د مادي ضرورتونو پرته د حس د لاري د انسان د روح خوشحاله کونکئ جذبه راوستونکئ دئ چي د مقابل شي او خیال د توافق په وخت کي حاصلیږي.

بیا هم نه سو ویلای چي دا تعریف تر کومه حده صحیح او تر کومه غلط دئ او کله هم د مطلق قضاوت دعوه نه سو کولای حسن جذبه پاروي انسان ته خوښي بخښي او د خیالي ایډیال سره یې توافق بیخي ضروري دئ ځکه که د خیالي ایډیال سره توافق ونه کړې نو هیڅ کله موږ ته خوښي نه بخښي. خو یوه خبره باید د حسن په تعریف کي هیره نه سي چي حسن ترس ویره هم د انسان په زړه کي خپره وې کله کله دومره تعجب زموږ په داخل کي و شندې چي هیڅ یې تصور نه سي کیدلای.

حسن د انسان د جذباتو راپارونکئ څیز دئ چي مادي شیانو ته عاریضیږي له منځه ځي او راځي کله زیات وي کله کم په بیا بیا لیدلو سره یې جذابیت د منځه ځي ځکه تنوع پکښي کمیږي او انسان ذهني سکون او ارام بخښي.

حسن د رنګونو امتزاج دئ چي په تناسب کي شتون ولري او د انساني ایډیال سره توافق و ښیي او تر یو حده به نوی والی هم لري.

یوه بله خبره چي زه ور سره زیات سرګردانه یم داده چي انسان د ضرورت پر اساس د حسن غوښتنه کوې یا هم بیله ضرورته که موږ بعضي د حسن تعریفونو ته سر ور ښکاره کو نو دوی د ضرورت پرته خبره دحسن تعریف ته ور ټیله کړې ده زما په فکر بې ضرورته انسان د هیڅ شي غوښتونکئ نه دئ بلکي د انسان ایستیتیکي لوږي انسان دې ته اړ کوې چي د حسن په لیدلو خوشحالي او خوښي ترلاسه کړي.

خو زما په اند که چیرته یې د ضرورت سره د مادي کلمه اضافه سي نو بیا به څه نا څه خبره خوندوره سي.

که په عمومي ډول ووایو څه چي خوند راکئ حسن دئ او کوم څه چي خوند رانه کئ قبحه یا بدرنګي ده ځکه هر هغه شی چي موږ ته خوښي بخښي ښکلی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسن عام دئ جلال او جمال يې بيا د اقسامو په ډول منلی سو او قبحه يې متضاد دئ حسن په پښتو کي ښکلا ښايست په عربي کي همدا حسن په لاتين کي ايستيټک او په انگريزي کي ورته بيوټي وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښکلا په هکله نظريې

د پخوانيو ليکوالو د نظريو له مخې ښکلا په کثرت کې د وحدت په تلاښ کې وه او حسن يې د مافوق الطبيعة سره تړئ او د خيال سره يې اړيکه ورکوله.

يونانيان بيا زيات معروضي نظريې ته تللي وو دوی ښکلا په موزونيت د اعضاوو تناسب او هماهنگۍ کې ليدله. کوم شي چې به دغه صفات درلودل ښکلی وو کوم شي چې به دغه صفات نه دلودل بدرنګ يې بللی.

سقراط حسن پر ګټې بنا کړی وو ده ويل:کوم شی چې ګټه ونه لري ښکلی نه دئ.

سقراط دا نظر درلودلئ هر شی چې بې فايدې وې ښايسته کيدلای نه سي چې د استفادې نظريه هم ورته وايي او دوی هر څه د انسان د ګټې سره تړل هغه که شعر وې که مجسمه سازي وې که کوم بل هنر وې دوی به بې ګټې شيان ردول او هر څه يې د مادي ګټې تابع ګرځول.ددې نظريي پيرو کسان دومره په ماديانو کې ورک پاتيږي چې آن د جمال ننداره هم بې ګټې شی بولي.

تهامس ايکونياس وايي: ((د يو سړي د وجود ښايست په دې کې دئ چې د هغه جسماني اجزا په خپله کې ښه تناسب سره ولرې او ورسره د رنګ د ښکلا خاصيت چې هم آهنګي ده پکښې موجود وې)).

ايکونياس حسن په ترتب کې د اجزاوو وليدئ يعني که له رنګه سړی وچ کلک وي دغه جګوالی ورته ښکلا نه بلکې بدرنګي ده که د واړه مخ سره اوږده پزه ولري بيا هم بدرنګه ښکاري او داسي نور نو ځکه ترتب د اجزاوو حسن دئ.

ورسته ښاغلی ايکونياس ليکي ښکلا زموږ ادراکي وصف سره تعلق لرې ځکه هغه څيزونه ښکلي ګڼلی سو کوم چې زموږ نظر ته حظ ورکوي. ددې دپاره حسن په موزون تناسب کي دئ چې حسيات د دوی په ليدلو خوشحالي حاصلوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی حسن د انسان د ادراک یا خیال سره تړلي برخه بولي یواځي د موجود خاریجي صفت يې نه بولي نوموړی وايي ځکه توازن ته حسن وایو چي په همدې سره مو ذهن ته حظ حاصلیږي او خوند اخلو.

بیکن د حسن معیار تجدید او نویوالی بولي دی زیاتوي که په حسن کي تجدید نه وي نو حسن منځ ته نه راځي چي دا بیا یو نا مکمل حسن بللی سو.

بیکن وايي:((داسي غوره حسن هیچرته هم نسته چي په تناسب کي څه نوی والی ونه لري)).

دی حسن د تجدد نه پرته نه بولي نو داسي ښکاري کله چي یو حسن زیات تکرار سي حسن يې د تکرار په اندازه پیکه او بې خونده کیږي یواځي تناسب حسن نه سو بللی بلکي د تناسب تر څنگ یو نه یو ډول تنوع او تجدد هم باید په هر حسن کي شتون نه لري، هغه عربي مقوله ده(کل جدید لذیذ) هر نوی شی خوندور دئ.

نو کله چي په یوه شي کي هم موزونیت وي او هم څه نا څه تجدد ولرې نو بیا يې د کشش قوه دونه پیاوړې کیږي چي موږ به دې ته نه پرېږدي چي بل طرف ته سترگي ورڅه واړوو بلکي په هغه شي کي مو تر هغو سترگي گنډلي وي چي راڅخه پنا کیږي.

الیکزنډر هم حسن د اجزاو په موزونیت او یووالي کي ویني.

سمویل الیکزنډر لیکې:((د ښکلو شیانو ښایست د دوی د اجزاوو په موزونیت او یو والي کي دئ)).

سینټ اگینستاین هم د تناسب او موزونیت څخه پرته حسن نه وینې.

دی وايي:((حسن په تناسب او هماهنگۍ کي دئ ځکه د هر ښکلي شي په په اجزاوو کي تناسب پروت وي)).

نارولا وايي: ((یوازې غټي سترگي او دنگه پزه د حسن معیار نه دئ بلکه کله چي ددې اعضاوو تر منځ یو ډول توازن وساتل سي نو حسن به منځ ته راسي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیو نارولا لیکې: ((تاسو یوې ښځې ته د هغې د ښایسته پزې او ښایسته لاسونو پر اساس ښایسته نه سئ ویلی بلکې تاسو هغې ته هغه وخت ښایسته ویلی سئ چې د هغې ټول اجزأ همآهنگه وي))

ونکل هم د تناسب نه پرته حسن نه ویني.

ونکل مان لیکي: ((تناسب د ښایسته شي یو موهم جز ګڼلی سو)).

اډلسن هم د تناسب پیروی دئ نوموړی وایي: ((تناسب د هغې باطني خوشحالی یوه زریعه ده چې لامل یې ښکلی شی دئ.))

پوپ وایي: ((د ظرافت غوندي چې طبیت کي کوم شیان زموږ پر زړه اثر کوې دا د مخصوصو اجزاو عمل نه دئ دا صرف سرې شنډې توري یا شنې سترګي نه دې چې موږ ورته حسن وایو بلکې د ټولو اجزاوو اجتماعي قوت ته موږ حسن وایو صرف یو اندام انسان په تعجب کي نه اچوي بلکي د ستایونکي سترګو ته ښکلي شی ټول اجزا رامخته کیږي.))

بوالیو حسن د تناسب تعادل نیک مفهوم کي نغاړي.

بوالیو لیکې: ((حسن په اعتدال نیک مفهوم او ادبي تناسب کي پټ دئ.))

کروساز بیا داسي وایي: ((د حسن صفتونه تنوع وحدت باقاعده ګي ده بل ځای بیا د حسن په هکله وایي: په کثرت کي وحدت تناسب موزونیت.))

ډاکټر سید عبدالله لیکې: ((د حسن په هکله سره له دې چې ډیرې نظریې وړاندې سوې خو بیا هم د حسن زاړه صفتونه دې وحدت تناسب هماهنګي)).

جي ډي هارډنګ وایي:تنوع د حسن دپاره ضروري ده او د حسن څه نه بېلیدونکی شی دئ.چیرته چي تنوع نه وي هلته به حسن نه وي نو څرنګه چي تنوع د حسن دپاره ضروري ده؛همداسي د کامل حسن دپاره لامتاهي تنوع ته اړتیا ده دغه لامتناهي تنوع ده چي د فطرت تکمیل کوي او ددې په نه شتون کي د هنر هر کار نیمګړی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیم کانګرو لیکي: ((د تناسب نه پرته یو شی هم ښایسته نه دئ چیرته چي تناسب او هماهنګي نه وي نو هلته نه د چا سترګي خوږېږي کیږي او نه د غوږونو دپاره خوښي پیدا کیږي)).

جې تې فشرز درې اصول وړاندي کوې او وایي که دا درې اصول یو ځای سي ښکلا رامنځ ته کیږي لکه په کثرت کي وحدت مطابقت ،وضاحت ،صداقت.

فرویډ د انسان جذبات او احساسات د انسان د ړندې غریزې یعني شهوت سره وتړله او په خپلو تجربو سره یې دا ثابته کړه.

فرویډ ادب ښکلا او هنر د انسان د ړندي غریزې یعني شهوت څخه وبلل او ده وویل چي ادب هنر او ښکلا د شهواتي حس نه سرچینه اخلې.

د فرویډ نظریه د افلاطون د نظریې سره نژدې ده او د انسان په اندرون کي یې ښکلا ځای پر ځای کړه حسن ایډیال بللی او دغه ایډیال تل پاتي وو ده ویل ښځي او ګلان خو نه پاتیدونکي څیزونه دي او مرې خو د ښکلا ایډیال او فکر تل پاتي دئ .

دی د ښکلا د خاریجي شتون څخه منکر و او ښکلا یې د فکرونو زیږنده بلله ده ویل هیڅ کوم شی ښکلی او بدرنګ نه دئ بلکي ښکلا او بدرنګي د انسان په حواسو کي شتون لري.

هغه ویل هغه تابلو یا انځور چي په خیال کي جوړیږي هغه باید د اجزاو ښکلا او جزابیت زیات وې او کله چي هنرمند د طبیت په تقلید یو هنر پنځوې په خپل خیال د طبیت څخه فاصله اخلي او په خیال کي حسن ایډیال شکل ږدي او بیا د هغه څه خپل هنر پنځوې.

افلاطون ویل نو ځکه ټول ښکلي موجودات په کایناتو کي نه بلکه قدرتي ښکلا ده او د الله ج د جمال په ښکلا کي شامل دي او هیڅ واټن نه ورسره لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځکه کله چي هنرمند کله يو هنر پنځوي نو د حقيقت څخه لري والی غوره کوي او د تصور په نړۍ کي ځانته حسن لټوي چي غني خان هم خپل د جانان حسن تصور کي جوړولئ غني خان وايي:

زه يم ناست ځان له جانان يو تصور کي جوړومه

کله يې سترګي تورومه کله يې شونډي ښکلومه

او خوشحال بابا هم انسان د خدای ج د قدرت نظاره بللي او په هرڅه کي يې د هغه مخ نندراه کوله چي د ډيري پيدا کيدو څه ور څه ناپديد وو خوشحال بابا وايي:

په هر څه کي ننداره د هغه مخ کړم

چي د ډيري پيدايی څه ناپديد سو

خوشحال بابا هم انسان د خدای ج د جمال او قدرت نظاره بولي او په هغه کي د خدای کمال مطالعه کيدلای سي.

خو ارسطو چي د افلاطون سره هم عصره فيلسوف ده ويل ښکلا په شيانو کي ده موږ هغه وينو او درک کوو يې ارسطو د خاريجي ښکلا شتون منلی خو ويلی چي هنر يواځينی شی دئ چي موږ ته ايډيال انځورونه وړاندي کوي.

د هنر ښکلا تر طبعي ښکلا لوړه ده. ځکه که څه هم ښکلا په شيانو او کايناتو کي ده خو هنرمند صرف د هغه نيمګړتياوي اصلاح کوي او هغه د بشپړ ښايست په څير وړاندي کوي.

ارسطو وايي چي:((کاينات د خالق هنر دئ اوهغه تر ټولو ښه هنرمند دئ او کولای سي چي تر ټولو ښه ښکلا په کايناتو کي منعکسه کړي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

میا محمد شریف لیکي: حقیقت دادئ که نن ماته یو منظر ښکلی نه مالمیږي خو پرون راته ښکلی ایسیدئ یعني که نن ماته دغه منظر یو عام منظر ښکاري خو پرون راته جمالیاتي حقیقت ښکاریدئ نو ددغه فرق وجه د منظرې د مستقلو صفاتو سره تړل ښه کار نه دئ بلکي ددې باعث زما د ذهن یو خاص عمل دئ.

دی حسن او ښکلا زموږ د خیال او فکر برخه بولي دا چي خیال او فکر بدلیدونکئ دئ همداسي زموږ د ښکلا زوق او زموږ د پاره په بهرنۍ نړۍ کي ښکلا بدلیدونکې ده.

اسپینوزا هم د میا محمد شریف غوندي د خیالي ښکلا پلوې کوې او ښکلا د انساني فکر زیږنده بولي دی په نړۍ کي یا په خارج کي د حسن او قبحي پلوی نه دئ بلکې د ښکلا بدرنګۍ د پیدا کیدو لامل زموږ فکر بولي.

دی وایي:((په کایناتو کي خو نه کوم شی ښایسته دئ نه بدرنګه دا یواځي د انسان خپل موضوعي کیفیات دي چي د کومو په سبب یو شی ښایسته یا بدرنګه مالمیږې. زه تاسو ته وایم چي په فطرت کي حسن او قبحه نسته نه ترتیب ورسره تړم،نه بې ترتیبي،شیانو ته زموږ خیال ښکلا او ښایست ورکوي)).

ډیویډ هیوم هم ښکلا په زړه کي بولي او د خارج څخه یې نفي کوې.

دی وایي: ((حسن په شیانو کي کوم صفت نه دئ دا صرف په هغه زړه کي وي چي د دوی په هکله فکر کوي نو ځکه هر زړه د یو بیل حسن ننداره کوي امکان لرې چي یو شی دې یوه انسان ته ډیر ښکلی وې خو بل کس ته بیخي ښکلی نه وي)).

ایف کریټ هم په مجرده نړۍ کي ښکلا نه مني دی ښکلا د خوشحالۍ او مبني په څیر بولي دا چي مینه او خوښي په مجرده نړۍ کي ده همداسي حسن هم کوم شتون نه لرې.

دی وایي: ((کوم شیان چي موږ نوې ګڼو ددې د موازنې دپاره دا فرض ګڼم چي په دغو څیزونو کي یو مشترک صفت نسته ولي د دغو ټولو شیانو په حقله دا زموږ موازنه ده)) .(

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی خپلي خبرې داسي غزوې خوشحالي زموږ د ذهن نه بهر هیڅ وجود نه لرې او دغه مثال د مینې هم دئ چي د ذهن نه بهر وجود نه لرې.

فروفیسر اییر کرامي هم بهرنی نړۍ کي د حسن د شتون څه منکر

دی وایي:((په عام ډول د فن او جمالیاتو دپاره څیزونه وجود نه لري او که وجود ولري نو هغه تجربې دې.))

او حسن د شیانو صفت نه دئ بلکه د شیانو د تجربو پر بنا د حاصل سوي انداز نوم دئ.

د جمالیاتو یو عالم کروچي وایي:((فطرت د هغو خلکو دپاره ښایسته دئ چي د هنرمند په سترګو ورته وګوري. کله چي څوک د فطري حسن سره مخ سي نو د هغه مثال داسي دئ لکه لکه د تلاب پر غاړه چي نرګس ولاړ وې)).

دا چي څوک حسن خارج څوک داخل کي بولي خو له دې څخه انکارکول سخت دی چي په حسن کي د نیمایي نه زیات د خارجي موجود لاس دئ کوم چي موږ ښکلی بولو او هیڅ انکار ورڅخه نه سو کولای.

کرنلي زیسکي خپل فکر داسي وړاندي کړی دئ ((فکر کوم چه هیڅوک به په دې کي تردید او شک ونه لري په طبعیت کي حسن او ښکلا وجود لري ښکلا زموږ تر ذهني عواطفو مستقله او اخواته پرته ده.)

سعید احمد رفیق صیب هم دغه خبره تاییدوې چي د حسن خارجي څخه انکار نه سي کیدلای.

دی وایي: ((حسن په حقیقت کي نه موضوعي دئ نه معروضي بلکه دا د موضوع او معروض شاهد او مشهود تر منځ د یو خاص تعلق نوم دئ.))

میا محمد شریف بیا لیکي: ((حسن د موضوع او معروض ګډه نتیجه ده چي د یوې ریشتې د مخې منځ ته راځي.)) (پورته مأخذ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په جمالیاتي تجربه کې موضوع او معروض دواړه د یو بل سره نه شلیدونکي اړیکې لرې.

دلته میا محمد شریف یوه معتدله لاره نیولې چي د خیال او خارج د امتزاجه لاس ته راځي او ددغو دوو توافق حسن دئ سارتر هم د امتزاجي نظر یې پلوی بریښي.

او وایي: ((حسن د وحدانیت خوبي لرې د حسن دپاره د دوو اجزاو اتحاد ته اړتیا ده یو مرئ او بل مخفي.))

تهامس ایکونیاس هم د خیال او خاریجي شي تر منځ توافق کول حسن بولي.

دی وایي:((د حسن دپاره نه یواځي په مشهود کي د اجزاو هماهنګي لازمه ده بلکې دغه هماهنګي د شاهد په نظر راتلل مهم او ارزښتناکه دي)).

اي ایف کیرټ بیا دغه موضوع یوه جنجالي موضوع بللې ده او وایي: ((حسن معروضي دئ که موضوعي؟ ایا یو شی په ځاني توګه ښکلی کیدلای سي یا دا زموږ خیال دئ ؟دا یوه جنجالي خبره راته ښکاري.))

نیما یوشج هم د حسن د خارجي شتون سره توافق ښیي دی ښکلا په محبوب کيویني او حسن د جانان د ګل غوندي بدن خاصیت بولي وایي:

وان ګل خد خواه خد اراسته

به همه ی حسن به پیراسته

محبوب یې د ګل غوندي ښایسته دئ او ټول حسن یې د محبوب په مرمرین بدن کي ځای پر ځای سوی دئ.

خوشحال خان خټک هم حسن کله کله د خپلي معشوقې په نازکو اندامونو کي ګوري دی زیات عمر ښایستې پیمخي ستایي د هغوی سپي غاښونه لب شکره مو کمره او ... راسئ د خوشحال نه یې واورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال بابا وايي:

ډيري لري ښښي د صورت د زيبايي

څو درته وايمه څو ښښي اشکارا

دنگه تازه کنکه قد عرعره مو کمره

ښه يې تر گلونو د گلابو عذارا

غاښ يې در گوهر په لب شکر ابرو کمانه

تور باڼه ناوک په دواړه سترگو خونخوارا

هار د جواهرو دوه لړۍ د ملغلرو

تور وربل ودلی زلفي يې عنبر سارا

واړه يې دتن جامې گلگوني زرنگاري

درسته سره لمبه وه چا ليدله خدارا

وحشي بافقي هم د حسن دپاره خورا زيات بيتونه لري او د حسن د خاريجي وجود تاييد کوي وحشی بافقی وايي:

عشوه پرست من بيا می زده مست وکف زنان

حسن تو پرده گو بدر پردگيان راز را

يا دا بيتونه

دل ز فريب حسن او بزم فسوس و اندرو

انجمنی به هر طرف آرزوی محال را

(c) ketabton.com: The Digital Library

حد وحشی نیست لاف آن سلطان حسن

حرف باید زد به حد خویشتن درویش را

من رند و گدا و او پادشه حسن

با همچو منی کی شود از عار مصاحب

باز آ و حسن جلوه ده وعرض کن

کان دل که بود صاف چو آینه باقی است

تقصیر در کرشمه وحشی نواز نیست

هرچند دون مرتبه شان نواز تست

اخر ای صاحب متاع حسن این دشنام چیست

در سر درویزه گر ازما دعایی سر زدست

شهر بیم است کزین حسن پرآشوب شود

این قدر نیز نباید کسي خوب شود

نی جوهر حسن لاله است از ژاله

نی زیور خوبی گل ز شبنم

د خارجي حسن د شتون د نظريې دپاره د وحشي بيخي زيات شعرونه شتون لرې . خو داسي نه ده چي وحشي يواځي د خارجي شتون نظريه تاييدوې بلکه دی دا هم وايي چي ښکلا په تا کښې نه ده بلکي ښکلا زما په فکر،عشق او احساس کي ده. راسئ چي د وحشي دغه نظريه هم دده په شعرونو کي وګورو او د حسن افلاطوني نظريه به د وحشي د شعر په شرنګ کي مطالعه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وحشي وايي:

شهرت حسن کند زمزمه عشق بلند

شد ز يوسف سخن عشق زليخا مشهور

مغرور حسن خد مشو و قصد ما مکن

کاين حسن تست از اثر عشق پاک ما

وحشي د حسن د شهرت زمزمه عشق بولي چي د انسان د اندرون څخه خوړوبيږي او د معشوق حسن هيڅ هم نه بولي او وايي چي ته ښايسته نه يې او نه په تا کي کوم ښايست سته بلکي دلته زما عشق تاته ارزښت درکړی او ستا حسن يې زيات کړی دئ.

ملک الشعرأ بهار هم حسن د فکر برخه بولي او وايي د اياز ښايست هيڅ کمال نه درلودلئ بلکي د محمد په فکر کي د هغه دپاره ښکلا وه او د محمود عشق و چي اياز ته يې ښايست ورکئ کني نو اياز خو هيڅ ښکلا هم نه درلودله.

بهار وايي:

اينکه بينی در همه گيتي سمر شد

عشق محمودی است نی حسن ايازی

عاشق از خوبان وفا و مهر خواهد ورنه هست

آب ورنگ حسن صوري پرده تمثال را

خو بل ځای همدا بهار د خاريجي حسن د شتون څخه نه خلاصيږي او د يار د حسن او ښايست په صفت چغي وهي او وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسجد حسن تو از خط شده ویران

طاق ابروی تو محراب نماز است هنوز

وین پریرویان پریزادند وبس

و ز جمال و حسن خد شادند و بس

دی جمال د یار بولي او د یار صفت يې بولي نو ځکه حسن د یار صفت بولي او یار ته يې منصوبوې.

غني خان هم حسن د خیال او فکر برخه بولې او د جنت او ژوند افسانه ورته ښکاري .

په یو بل نظم کي د میني او حسن په هکله غني خان حسن په ظاهري نړۍ کيویني ستوري وایي چي موږ ته خدای ج یواځي حسن راکړی دئ او بس.

غني خان مینه د حسن کمال بولي او حسن تر میني غوره بولي.دی حسن د میني سایه بولي چي په کایناتو کي منعکسه ده.

غني خان وایي:

ستوري ته اسمان کي یوه ورځ ووې هلال

خدای آدم ته مینه ورکړه موږ ته تش جمال

زه به په خندا ورکم دا خپل حسن جمال

ماله که یو ځاځکی مینه راکړي ځوک په

مینه حقیقت حسن سایه ده حقیقت ده

حسن له زوال سته مینه نه لري زوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ فلکلور هم د جمالیاتو په هکله زیات څه لرې چي زیاته برخه یې د بهرنۍ ښکلا نظریه تایید کوې او ښکلا د طبیت برخه بولي

یوه ټپه وایي:

حسن دي کم ظلم دې زیات دئ

خلک د حسن مطابق ظلم کوینه

دلته حسن د محبوب بولي او خاریجي شتون یې مني نه د افلاطون غوندي چي د فکر او خیال برخه یې بولي بلکه حسن د انسان په توازن کي گوري او خپل محبوب ته د حسن د کم والي پیغور او د ظلم د ډیر والي پیغور ورکوي او وایي چي حسن او ظلم باید متوازن و ساتل سي.

د سالک په یوه لیکنه کي د حسن درې واړه نظریې چي حسن خاریجي شتون لرې حسن په خیال کي دئ او حسن د خیال او خارج توافق دئ په دې یو ټپه کي څیړل شوې دي:

زما په سترگو ورته گورئ

جانان ښایسته دئ که رب زه لیونۍ کړمه

په پورته ټپه کي لمړۍ وایي زما په سترگو ورته گورئ چي مقصد جانان ښایسته نه دئ مگر زما لیونتوب د هغه حسن زیات کړی دئ هغه د مجنون مشهوره کیسه ده چي کوم لیکوال رانقل کړې خو ذهن کي مي همداسي راځي چي د مجنون څخه چا وپښتل چي لیلا خو دومره ښکلې نه ده نو ستا دومره مینه ورسره څنگه پیدا سوه چي د جنون تر حده مینه ورسره لرې مجنون یې په ځواب کي وویل چي ته زما په سترگو ورته گوره چي لیلا څومره ښکلې ده.

بیا هم ټپه وایي جانان ښایسته دئ چي د خاریجي حسن د شتون خبره کوي او حسن د جانان صفت بولي او نسبت یې هم جانان ته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو کله چي ټپه کي استفهام انکاري دئ نو دلته د خيال او خارجي حسن مشترکه دنيا زيږوي چي څه د ده حسن او څه زما ليونتوب دئ چي دواړه يو ځای سي نو بيا حقيقت کي ښايست ورڅخه جوړ سي.

نظامي گنجوي د پارسي ژبي شاعر هم حسن د محبوب برخه بولي او د محبوب صفت يې گرځوي که گنجوې حسن په محبوب کي ونه گوري هيڅ کله نه وايي:

هرکس به ولايتی ومالی

می جست ز حسن او وصالی

يا دا بيت

تا در آری به حسن او نظری

جلوه ای دادمش به هر هنری

گنجوې وايي چي هر څوک په مال او ولايت سره د محبوب د حسن وصال غواړي يا څوک چي د محبوب حسن ته نظر وکړي نو په هر کتو جلوه ورکوې. دلته حسن د محبوب صفت سو نه د انساني فکر يعنې گنجوي په خارجي حسن قايل دئ.

فولټير فرانسوي فيلسوف د جمال په هلکه په خپل قاموس فلسفي کي ليکي : ((که د چنگښي څخه وپښتل سي چي ستا په اند به حسن څه شی وې نو درته وبه وايي هغه چنگوښه چي په کوچني سر کي دوې راوتلي غټي غټي سترگي ولرې.

يا د شيطانه پوښتنه وسي چي ښايست څه دئ؟ نو دی به هغه شيطان چي دوه ښکره څلور نوکان او وږده لکۍ ولري وښيي.

او که دغه پوښتنه د فيلسوف څخه وسي نو دی به هغه مخ چي انسان په تعجب کي اچوي حسن وبولي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د پورته نظريو څخه به دا نتيجه واخلو چې د حسن دپاره درې نظريې زياتي مشهوره دي.

۱: د حسن خارجي نظريه: دغه نظريه د ښکلا پر خارجي شتون راګرځي او حسن د خارجي څيز صفت بولي انسان ښايسته انسان بدرنګ دئ څومره ښکولې جينۍ ده يا څه ښه منظره ده چي ښايست د طبيت او موجود خارجي صفت ګرځي ښکلا د انساني فکر زيږنده نه ده چي ارسطو هم ددې نظريې پلوی دئ .

خو پر دې نظريې بيا دا انتقاد دئ چي هغه شی چي د افغانستان خلکو ته ښکلی دئ د چين خلکو ته ولې نه دئ ښکلی.؟ کوم شی چي د چين ښکلا جوړوي هغه د افغانستان د خلکو دپاره حسن نه دئ آن! د يوه کلي د حسن معيار د بل کلي له معيار سره توپير لرې او د بل کلي د حسن له بل سره نو که په خارج کي ښکلا شتون ولري؟نو هغه شی چي د افغانستان خلک يې ښايسته بولي بايد د هند او اروپا خلک يې هم ښکلی وبولې.خو داسي نه ده د افغانانو دپاره کيدای سي غټې سترګي،جګه پزه، وړه خوله،نازک شنډان او دنګ قد سپين مرمرين بدن نرم پوست خو د اوروفا خلګ بيا غټه پزه لوی شنډان ډبل پوست ښه تک تور او داسي نور.

نو هيڅ کله د اروپا حسن ته افغانان حسن نه وايي او د اروپا حسن په چين کي نه چليږې.نو دغه نظريه داسي نقد کوې.

۲: د حسن معروضي نظريه : دا نظريه وايي چې حسن په خيال کي دئ او په خارج کي هيڅ ښکلا او بدرنګي نشته يعنې ښکلا د ذهن صفت دئ؛ نه د خارجي نړۍ.

دوی د خپلي خبري د استناد لپاره وايي چي څرنګه د انسانانو فکرونه مختلف دي؛داسې يې معيارونه هم د حسن لپاره مختلف دي آن! د يوه انسان د فکر په بدليدو او د وخت په تيريدو سره د حسن معيار يې هم بدليږي.

دلته به د انساني فکر د اختلاف دپاره دوه بيتونه د دوو شاعرانو راوړو چي د حسن معيارونه يې څومره مختلف دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمان بابا وايي:

زه رحمان په زړه نرۍ کړم هغه ترکو

چي يې ملاوې د ويښته په دود نرۍ دې

حمزه شينواری بيا وايي:

زه برندي سترگي دا شډله ځواني حسن گڼم

نه نرۍ ملا لکه ويښته نه مړاوي توري سترگي

دلته دوه معيارونه د حسن دپاره د دوو شاعرانو لخوا چي تقريبا په يوه جغرافيوي سيمه کې اوسېدلي بياهم بېل ،بېل دي.

رحمان بابا داسي ترکې خوښوېي چي نرۍ ملا ولرې او لاس ورنه اسانه تاو سي خو حمزه شينواری د حسن معيار بيا برندي سترگي او شډله ځواني ده چي لاس ورنه چاپيره کي غېږ درته ډکه کړي حمزه شينواري ته مړې سترگي او نرۍ ملا حسن نه ښکاري.

۳: امتزاجي يا گډه نظريه: دغه نظريه ددې دوو نظريو د گډون څخه په لاس راځي او حسن د خارج او خيال امتزاج بولي دوی وايي چي د يوه لاسه ټک نه خيږي کله چي خارجي حسن د خيالي ايډيال سره توافق وکړې نو دلته حسن په پوره توگه ځان را ښکاره کړې او د حسن ريشتونې څېره منځ ته راشي.

زما په اند د حسن خارجي نظريه نسبت موضوعي نظريې ته ښه او خوندوره ده ځکه ډير داسي څيزونه دې چي د نړۍ هيڅ فرد ته به خوند نه ورکوې او نه به ورپکښې ښکلا وگورې. حسن د انسان طبعيت او ممکناتو صفت دئ او په خارج کي شتون لرې.

قرآني ارشادات هم ټول ددې قايل دي چي حسن د موجود خارجي برخه او صفت دئ نه د خيال.چي د فطري ښکلا په بحث کي به يې وگورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوکله چي د ښکلا د ارزښت خبره کيږي نو ارزښت له يوې خوا نسبي څيز دئ له بلي خوا د انسان د ذوق سره هم اړه لري که موږ چيري ووايو چي خوږ خوند دنيا کي نسته دا خبره يوه غير معقوله خبره ده او که ووايو چي خوږ خوند ښه خوند نه دئ دلته د ذوق خبره ده چي زما ذوق د خوږ خوند سره جوړ نه دئ همداسي کله چي زه يوه ښکلې جينۍ ووينم او ووايم چي دا جينۍ ښکلې نه ده دا مانا نه چي جينۍ ښکلې نه ده بلکي دلته زما د ايستيتکي ذوق سره يې سمون ونه خوړئ په دې راته ښکلې نه سوه.

لکه څرنګه چي موږ د خوند د حس دپاره حواس لرو هم داسي په خپل روحي دنيا کي د ښکلا د حس دپاره ذوق لرو چي دغه ذوق مو بدلون کوي مثلاً که ماته د ناشناس بږغ خوند نه راکوي دا زما د زوق ستونزه ده نه د ناشناس د بږغ.

ښکلاييز ذوق په ټولنه کي روزل کيږي،لوړيږي او ټيټيږي.موږ د خارجي ښکلا لپاره خيالي ايډيال دلته جوړوو بيا يې ددې ايډيال مطابق ګورو او ښکلی څيز ورته وايو مثلا زه په يوه ټولنه کي اوسيږم او زما د ښکلا ايډيال له ماشومتوبه څخه په دې ټولنه کې داسې روزل شوی چي ماته هغه څوک ښکلی ښکاري چي بادامي اوږدې اوږدې سترګي،دنګه پوزه، وږه خوله،سپين غاښونه او داسي نور ولري دغه فکر زما په ذهن کي يو ايډيال جوړ کړي کله چي ددغه ايډيال مطابق شخص وينم نو بيا ورته ښکلی وايم.

دا چي خيالي ايډيال هيڅ هم نه دئ صرف د ښکلا دپاره زموږ انفرادي يا ټولنيز تعريف دئ نو هيڅ کله خيالي ايډيال ته د حسن او ښکلا نوم نه سو ورکولای بلکي حسن په هغه شي کي کيدلای سي چي دغه ذهني تعريف ور سره سر وخوري.

کله چي موږ په نړۍ کي حسن خيالي کوو نو مجبور يو چي ډير شيان خيال وبولو آن د خپله شتونه هم منکر شو مثلا ښه او بد چي د انسان اخلاقي حسن دئ او د جمالياتو برخه ده موږ يې د شتون څخه انکاري کيږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني حسن

دا هغه پښتنه ده چي د ښکلا په هکله تر نظریو وړاندي کولو وروسته باید جواب سي چي کوم شی ښایسته کوم بدرنګ دئ خو دا موضوع هم د بیلابیلو لیکوالانو په نظرونو سره بدرګه کوو .

سقراط د ښکلي شي په تعریف کي ځان پاتې بولي او وایي چې حسن یواځي ښایسته مخ،سخاوت ګټه،سره زر او سپین زر نه دی اونه هم ښکلا کوم داسي صفت دئ چي موږ یې خارجي شي کې شتون ثابت کړو بیا یې تعریف کړو بلکي ښایست په خپله یو موجود خاریجي دئ چي شیانو ته عاریضیږي او طبعیت ته ښکلا بخښي نو ځکه هیڅ داسي شی نسته چي پوره حسن پکښي شتون ولري او خپلي خبري داسي غزوې کله چي موږ د هغه شي څخه چي موږ یې وینو فاصله اخلو نو د ما فوق الطبعي جمال نندارہ به وکړو دی وایي د ښه میني نه ورسته موږ باید د حقیقي جمال پر طرف ولاړ سو او د کایناتو د ښکلا نا فاصله واخلو لکه ښکلا چي په درجو سره پورته ځي مثلا د یوې ښکلا څه دوو ښکلاګانو ته ارتقا وکو له دوو څه وه ښو کړنو ته ارتقا وکو او د ښو کړنو څه ښو عولومو ته .

خو کوم شی ښکلی دئ رحمان بابا وایي:

زه رحمان په زړه نری کړم هغو ترکو

چي یې ملاوي د ویښته په دود نرۍ دي

رحمان بابا د هغو ترکو ستاینه کوې چي د ویښته غوندي ملاوې ولري.

خو فلکلور کي د جانان ښایست داسي انځور کیږي ځو کاکړۍ غاړي لیکو چي د کوم شي په شتون سره ښایست په انسان کي انځوروې.

کاکړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

توري سترګي جګه غاړه

اوس دغه ده کور ته ولاړه

توري سترګي غوړ پیکی

بازار يې ټول کئ لیونی

خدای درکړي سترګي غټې

د پنجاب يې که د کوټې

سپینه خوله لکه ګیلاس

د مزدورۍ نه یم در خلاص

سپینه خوله دې غونډه منډه

بورې رب دې که را کونډه

په پورته کاکړیو کي د انسان لپاره د غټو سترګو ستاینه زیاته سوې او د سترګو په غټوالي او توروالي سره د انسان د حسن اندازه کوي

بلکي جګه غاړه هم د انساني حسن یو برخه بولي لکه یو متل دئ وایي داسي غاړه يې وه لکه د بتي چي د جګي غاړي پر ښایست باندي د انساني ښکلا زیاتیده ښيې.

یا دا څو ټپو ته ځیر کیږو چي په انسان کي کوم جمال ننداره کوي:

زلفي مي مه لنډوه مورې

په سر پرېکړو ونو نه کښېني بازونه

په پورته ټپه کي د اوږدو زلفو درلودل د حسن معیار بلل سوی دئ او وایي چي لنډې زلفې څوک نه خوښوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال بابا بیا انساني ښایست ته بیخي زیات صفتونه راوړي لکه خندرویه څهره د سنبل غونډې ویښته، د گل غنډې مخ، د هوسۍ غونډې سترگې، تیز نظر، ښکلي غمزې، غرور،بي باکي باریکه ملا، خوږې شونډې او بعضي نور صفتونه یې په لاندې شعر کې گورو:

که غواړم نه یې وینم هسي ستا غوندي مهوشه

خنده رویه سنبل مویه گل عذاره بیال کشه

سمن بره قد عرعره موکمره لب شکره

آهو چشمه څړه خشمه مهر ژنه منقشه

دلنوازه سرفرازه چشم بازه عشوه سازه

تېز نظره غمزه گره په دوو زلفو مشوشه

سربلنده،خود پسنده ،خد نمایه ،دلربایه

د عاشق د ځان بلا په رنگ زیبا په خوی آتشه

طربناکه تل بیباکه گریوان چاکه تش تپاکه

زړه یې سخت لکه په مخ یوه آینه بې غشه

حنان بارگزی د معشوق حسن خمي ورځې مات باڼه گل مخ تنگه خوله یادوې او د حسن هم دغه معیار بولي دی وایي:

ابرو خم مژگان خدنگه

برى څوک وړي ستا له جنگه

په مزاج دي نه پوهيږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مخ گله په زړه سنگه

بوسه را د خط په وخت کي

چي نوش کړم پیاله له بنگه

که یې اخلې تاته ښایي

باج د حسن له فرنگه

له غیرته ستا د خولې سوه

غونچه هسي په زړه تنگه

کاروان صیب بیا د دنگ معشوق په صفت نه مړیږي هر ځای چینار یادوې او دنگه ځواني یې حسن بولي:

چوپ شمه که ووایم چي دنگه یاره تا ښیم

خلک راته وایي چي کاروانه چنار څه مانا

د کاروان صیب له دې بیت سره د فلکلور په یوه ټپه کي هم دنگه ځواني یاده سوې او دنگ قامت یې د پیغلي خوښ کړی دئ:

یاري د جگي پیغلي خوند کړي

تر پلو لاندي سړی غلی تېروینه

کله بیا سپین واله د حسن معیار دئ او تورې جینکۍ په فلکلوریک ادب کي د بنگړو خرڅولو ته استوي:

هلک چي تور سې لونگین سې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جینۍ چې توره سې بنګړي دي خرڅوينه

د ښکلا لپاره څوک مرمرين بدن شرط بولي، څوک غټې سترګې، څوک دنګه غاړه، نازک شنډان او... خو د زياتو ښکلا پوهانو په اند د اجزاوو تناسب ښکلا زيږوي.

نو ويلی سو هر شي کې چې د اجزاو تناسب پيدا سي جذابيت پيدا کوي او دغه جذابيت د انسان استيتيکي حس اراموي نو دغه ترتيب حسن دئ او دغه شی چې متناسبې او مترتبې اجزاوې ولري ښکلی او حسين دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالیاتي حس

د جمال ارزښت بې له جمالیاتي حسه هیڅ نه دئ او د جمال تصور بې له دغه حسه نا ممکن دئ نو ځکه د جمالیاتو په علم کي یوه مهمه موضوع د جمالیاتو د علم جمالیاتي حس دئ.

موږ ته خدای (ج) د بېلابېلو شیانو د حس لپاره پنځه ظاهري حواس راکړي دي چي صامعه باصره، شامه، لامسه او ذایقه دي. د جمالیاتو په حس کي ټول حواس اهمیت لري خو باصره د لیدلو حس او سامعه د اوریدلو حس او شامه د بوی حس زیات مهم دي.

خو ددې حواسو څخه سوا خالق د انسان په داخل کي یو بل حس پیدا کړی چي د جمالیاتو پوهانو قلب یا زړه یاد کړی چې د د یوبو په نوم عالم دغه زړه د انسان شپږم حس بللی او هم یې د جمالیاتو د حس احساسوونکئ بللی دئ.

دیوبو وایي: ((انسان د یو شپږم حس لرونکئ موجود دئ چي هغه زړه دئ او دنده یې داده چي د حسن نه تأثر اخلي که چرته کوم بنیادم دغه حس نه لري نو هغه د حسن نه تأثر نه سي اخیستلی لکه ړوند چي د ښکلو منظرو د لیدلو څخه بې برخې وي.))

اوس زړه د حسن د ادراک حس سو خو دغه لین بیا سترګي، غوږونه او پوزه جوړوې .

باید تل دا په فکر کي ولرو چي زړه کله د میني ځای بلل کیږي د حس او ادراک دپاره استعمال سي نو غوښین زړه ترې مقصد نه دئ بلکي دا هغه قوت دئ چي د انسان د دماغ غوندي کار کوې ادراک کوي احساس لري دغه زړه د ادب او فلسفې سره سر وکار لري هغه د غوښو ټوټه زړه هغه د طب والاو موضوع ده.

دغه زړه چي کله هم ښایست ویني عکس العمل ښیي او د حسن څخه متاثره کیږي زموږ دغه زړه مینه کوې او د میني متضاد هم د ده کار دئ چي کرکه ده له چا سره مینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوې او د چا څه بیا کرکه کوې. خو که د کوم انسان دغه حس نه وې یا کار نه کوې نو د دنیا د ژونده به خوند وانخلي.

دا داسي مثال لري لکه په کمره کي میمري؛ زړه میمري غوندي دئ او دغه لینز ورته ظاهري حواس ورکوې.نو کله چي ظاهري حواسو د یوه حسن په لیدلو باندي خپل لینز مصروف کړ نو بیا ورسته ورته زړه ښه راغلاست وایي نو یا ور سره مینه کوي او یا بې تپاوته پاتیږې یا هم ورنه کرکه کوې.خو دا چي د چا سره ولي مینه کوې او د چا څه کرکه او د چا په مقابل کي بې تفاوته پاتي کیږي ځکه چي ذوق همدا فیصله کوې او دغه فیصله د هغو قوانینو پر اساس کوې چي ذوق د حسن دپاره ټاکلي یې.

سیسرو وایي: ((حسن یو تنزیهي شی دئ چي د تصور په دام کي نه راځي حسن که د حواسو په گرفت کي راهم نه سي خو بیا یې هم زړه احساس کولی سي.))

حسن یو تنزیهي شی دئ په دې مانا چې مادي نه دئ بلکي مجرد څیز دئ او چي مادي نه سو نو تصور یې نه سي کیدلای ځکه تصور د یو شې صورت په ذهن کي جوړول تصور دئ دا چي حسن هیڅ صورت نه لرې نو څرنگه به په ذهن کي جوړ سي نو د حسن تصور نه سي کیدلای بلکي احساس کیدای سي لکه: غم خوشحالي موږ د غم او خوشحالۍ کوم تصور نه سو کولای خو په څومره شدت سره هغه احساسولای سو. همداسي موږ حسن یوه مجرده پدیده بولو چي تصور یې نه سي کیدلای او احساس یې زړه کولای سي.

موږ پر همدي بنیاد وایو چي حسن د حواسو په گرفت کي نه راځي خو بیا یې هم زړه حس کوې او ترې تاثر اخلي.خو په مطلق ډول سره د حواسو نه د حسن ادراک نفي کول یوه نا معقوله خبره ده دا منو چي حسن مجرده پدیده ده خو دغه مجرده پدیده یوه مادي وجود ته عاریضیږي او بیله دغه مادي موجوده دغه پدیده په وجود نه راځي.

مثلا که دا ومنو چي حسن مجرده پدیده نو یا به بیله کومه معروض وجود لري یا به د یو معروض سره موجودیږي دا نا ممکنه ده چي د ښکلا مجرده پدیده دي بذاته موجود

(c) ketabton.com: The Digital Library

سي ځکه موږ هيڅ داسي مجرده پديدخ نه سو ثابتولای چي بې غير د معروض دي موجود سي نو حتمي ده چي د يوه مادي معروض سره به يو ځای په وجود راځي او دغه معروض د حواسو نه پرته نه سو درک کولای نو کله چي معروض په حواسو درک سو نو عارض به هم په حواسو درک کيږي.

دغه حسن دئ چي زړه د ميني پلوشو ته ټيله کوي کله چي انسان د حسن د ليدلو نه حظ حاصل کړي نو بيا بيا د هغه حسن غوښتنه کوي،چي همدا مينه ده؛ هم دغه بيا بيا غوښتنه د زړه د ميني علامه ده. زموږ فلکلور هم د همدې خبري قايل دئ او په وار وار د ميني نسبت زړه ته کوي څو ټپې د مثال په ډول دلته راوړو:

مينه د زور خبره نه ده

چي زړه دي نه وې بيا دي نه مجبورومه

پاولی دي يخ سينه دي تخت دئ

چي ور نژدې سم زړه مي يخ لاندي کوينه

چي سړی هر څومره پښتون سي

زړه چي مين سي پښتو ټوله ورنه ځينه

کاکړۍ غاړو کي هم موږ وينو چي د زړه تکليف د محبوب د ښکلو کتو څه ورته رسيږي او زړه د ميني او د حسن د ادراک وسيله بولي:

رنځ لرم؛رنځ مې د زړه دئ

رنځ راپيښ ستا په کاته دئ

په پای کې ويلی شو چې انسان جمالياتي ادراک په زړه سره کوي او دا زړه د حسن په ليدو خوښي احساسوي؛ خوند ورځخه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالیاتي حس انسان شموله پدیده هر انسان یې لري او دغه حس دئ چې اوسنۍ نړۍ ته یې بڼه بدله کړې ده دغه حس انسان د ښه موټر او ښکلي کور ښایسته ښار او نورو ښکلاګانو اختراع ته اړ کړی دئ که انسانانو دا حس نه لرلای نو د غارونو نه به هیڅ کله نه وای راوتلي او هیڅ کله به یې متمدن ژوند نه وای را منځ ته کړی خو دغه حس انسان کرار نه پریښوده هغه کي یې د ښکلا د ضرورت پر اساس په نوې نړۍ کي د نوي خیالونو لیدلو ته اړ کئ. او انساني ژوند یې دومره لوړي کچې ته ورسوئ.

جمالیاتي حس په ټولو انسانانو کي یو شان دئ اما ذوقونه بیا بیل دي هر انسان ښکلی شی خوښوي بدرنګه ردوي یا یې په اړه بې تپاوته پاته کیږي چې دا هم یو ډول نه یو ډول رد دئ چې پر مقابل شي کیږي ځکه که موږ د یو شي په اړه بې تپاوته پاته کیږو نو ښکاره ده چې دي شي زموږ توجه نه ده جلب کړې.

که انساني تاریخ ته ځیر شو نو د انسان له پیدایښت سره سم ددغه حس اغیز لیدل کیږي قابیل هابیل ولي وژني؟همدغه حس دئ چې د هغه خور چې له قابیل سره یو ځای پیدا سوې، نه غواړي چې ورنه بیله سي او د هابیل قتل ته مجبوریږي همدارنګه که د انساني ژوند تاریخ ته وګورو نو انسانانو آن!چې په لومړني حالت کي ژوند کوئ؛غارونو کي اوسیدل دوی د جمالیاتو د حس څخه په قوت سره اغیزمن وو. داسي نقاشۍ د غرونو په هغو څمڅو کي کړي وې، چې د انساني ښکلا حس پوره پوره بیانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالیاتي تجربه

دنیا د تجربو مور ده هره ورځ هر انسان ته نوي تجربې زیږوي کله خوږې کله ترخې کله د مینې کله د کرکې کله د دوستۍ کله د دښمنۍ کله د وصال کله د فراق خو موږ هله دغه تجربې ښه حس کولای سو چې په خپله یې تجربه کړو او موږورباندې خپل ذاتي پریکړه وکولای سو ځکه پردۍ تجربې موږ ته هغسې نه ښکاري لکه زموږ تجربې.

موږ د بل درد لیدلای سو خو ځرنګه یې چې هغه حس کوې هغسې احساس بیا موږ ورته نه لرو. که موږ ته څوک ووایي چې د صلصال مجسمه داسې د جلال او عظمت نه ډکه وه زموږ په خیال دهغه یو تت تصویر جوړ سي نه ریشتینې تجربه.

یو لیکوال وایي: (که یو څوک غواړي چې مینه وپېژنې باید مینه وکړي.)

دا چې هر انسان د جمالیاتي تجربې د کولو وړتیا لري او هر انسان دا تجربه کړې ده؛په دې تجربه کې انسان د ګټې او تاوان تابع نه جوړیږي فقط انسان خپل حظ حاصلوي او تجربه ورته حاصلیږي.

اقبال نسیم خټک د ښې جمالیاتي تجربې د لاس ته راوړلو دپاره بعضې شرطونه او اصول وړاندې کړي چې دلته به په هر یوه جلا جلا بحث تر سره کړو.

لمړی د ښې جمالیاتي تجربې لپاره ښه فکر او علم مهم بولي دی وایي ددې لپاره چې موږ پوره او ښه تجربه وکړو نو معروض ته به په علمي نظر ګورو او د هغه په هکله به فکر کوو.

که موږ یو ښایسته شی ووینو او د هغه په هکله بې فکره پاته سو؛ ښکاره خبره ده چې موږ به ښه جمالیاتي تجربه نه وې کړي او کله چې بیا په هنر کې د هغه تجربې بیان کوو؛بې خونده، بې رنګه به وي او خوند به یې اوبو وړی وي.

دویم د جمالیاتي تجروبې لپاره مهم سماجي شعور دئ؛ سماجي شعور په دې مانا چې ستا شعور به د نوي څیز قبلوونکئ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ چیرته سماج فکر ونه لرو نو د امیر کروړ د وخت حسن به موږ حسن بولو او هیڅ تنوع به ونه منو او حال دا چي د جمال یوه ځانګړنه تنوع دئ.

دریم تخیل هم د جمالیاتي تجربې لپاره ارزښت دئ.موږ په جمالیاتي تجربه کي اړ یو چي د جمال په هکله په خپل ذهن کي مخکیني نورمونه او اصول را سربیره کړو.

څلورم د تحیر یا حیرانتیا جذبه د جمالیاتي تجربې مهم اصل دئ. د دې لپاره چي ښه جمالیاتي تجربه مو تر سره کړې وي باید په ځان کي د حیرت جذبه ولرو!

شپږم د فنکار ذات دئ د هغه ضرورتونه هیلي او ارمانونه دي د هغه ماحول چاپیریال دئ او خپله پنکار دئ.

نو کله چي دغه شپږ څیزونه په یو انسان کي جمعه سي نو هغه تر ټولو د جمالیاتو ښه تجربه کولای سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمال ذوق

دوې کاکړۍ لولو او بیا به د ذوق جمال طرف ته ورسو:

ژړ چارګل ژړه څهره

ژړو پر ولنګ وموسیده

سپین یې ګی دئ سپین یې زړه دئ

سپین د سپینو په تاله دئ

موږ که کاکړیو ته ګورو یو ځای یو کس وایي سپین د سپینو په تاله دئ او بل ځای بیا ژړه څهره د حسن معیار دئ. همدغه د ذوق اختلاف دئ او موږ ویلای سو چې ذوق انفرادي خاصیت لرې او د تغیر او بدلون په حالت کې دئ خو جمالیاتي حس بیا یوه بېله انسان شموله موضوع ده: حس هغه لوړه ده چې موږ د حسن خواته راکاږي او ذوق بیا حسن ته اصول او معیارونه ټاکي.

هغه څوک چې لوړ ذوق لري؛ عالي حسن خوښوي او هغه څوک چې ټیټ ذوق لري هغه بیا ټیټ حسن خوښوي.

ذوق اکتسابي شی دئ، چې انسان یې د ټولني څخه کسب کوي یا هم په میراثي ډول د یو نسل نه بل نسل ته پاتې کیږي. ذوق روزل کیږي او پالل کیږي که څوک په هر ډول ټولنه کې ژوند کوې د هغې ټولني په تاثر ذوق جوړیږي.لکه څرنګه چې موږ د خوړو ذایقه له یو بل څه توپیر کوي همداسي زموږ د ښکلا ذایقه هم بیل بیل وي ځکه موږ مخکې هم وویله چې ذوق انفرادي دی.

د ذوق په هکله والټیر وایي: ((د خلکو او قامونو ذوقونه سره مختلف وي ځکه چې ذوق انفرادي خاصیت دئ او د ذوق لپاره یو عام معیار ټاکل ناممکن کار دئ.))

په پورته د والټیر په وینا کې وینو چې د خلګو او قامونو ذوقونه سره مختلفه دي نو داسي یوه انګیرنه کوای سو چې ذوق که له یوه اړخه انفرادي دئ خو تر څنګ تر یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حده ټولنيز دی موږ وايو ذوق په ټولنه کي روزل کيږي او په ټولنه کي يې وده صورت نيسي که د افغانستان د ټولو وګړو ذوقونه يو د بله بيل دي خو تر څنګ يې يو نه يو ډول نيژديکت هم سته.

موږ وينو د افغانستان زيات وګړې غټي سترګي تور ويښته کت باڼو سپين، يا غنمرګه څهره نرۍ ورځي باريکه جګه پزه نري شنډان خوښوي که موږ چين وګړو ته نظر واچوو نو بيا به مو خبري سر چپه وې نو ځکه بايد ووايو چي که د يوې خوا ذوق انفرادي دئ خو يو ډول نه يو ډول د ټولني سره مستقيما اړيکه لري.

خو په دغه ټولنيز عمل کي فردي مداخله زياته ده ځکه چي د انسان د اندرون سره اړيکه لري او هر انسان يې د خپل فکر مطابق جوړوې او عملي کوي يې. دا چي هر انسان يې د خپل فکر په رڼا کي ګوري او د خپل فکر مطابق زياتونه او کمونه پکښي کوي نو ځکه ورته يو ټاکلی معيار نسته او نه ټاکل کيدلای سي.

ځکه چي ذوقونه بيل بيل دي آن د يو کس د ذوق دپاره موږ ټاکلی معيار نه سو درلودلی ځکه چي ذوق روزل کيږي بدليږي رابدليږي لوړيږي ټيټيږي نو ځکه آن يو څوک د خپل ذوق دپاره کوم معلوم او يو واحد او منلی معيار نه سي ټاکلی.

جمالياتي ذوق يو ذهني عمل دئ او د احساساتو سره هيڅ تعلق نه لري. ذوق د احساس د را پارولو لپاره صرف يو معيار ټاکي او ذهن کي هغه معيار اماده پروت وي کله چي په خارجي نړۍ کي د هغه موافق يو شی ووينې نو احساسات په هيجان راولي.

زموږ ذوق د قاضي حيثيت لري چي د ښکلا او قبحي دپاره پرنسيپونه د انسان خاريجي حواسو ته په لاس ورکوې او بيا د ذوق تر پريکړي ورسته احساسات خپل سر راپورته کوې او ځان ښکاره که موږ چيري د ذوق نه بې برخي و اوسو نو هيڅ کله به زموږ احساسات را ونه پاريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالیاتي حظ

هغه خوند چي د ښکلا او حسن د لیدلو څخه انسان ته حاصلیږي.اقبال نسیم خټک یې هم دې ته ورته تعریفوي.

خټک وایي د جمالیاتو په ژبه به جمالي حذ داسي تعریف کړو: ((د جمالیاتي تجربې پر مهال چي کوم خوند بې غیر د څه خواهش نه انسان ته حاصلیږي جمالیاتي حظ دئ.))

پورته تعریف ته که وضاحت ورکو نو د انسان د خواهش نه بې غیر توري په تعریف کي نیمګړتیا راولي ځکه موږ ګورو چي دحسن لیدل او کتل د انسان اشد ضرورت دئ او بې غیر د دې ضرورت د انسان ژوند نیمګړی دئ موږ ولي د ښکلي شي نه خوند اخلو ځکه دا زموږ د استیتیکي حواسو غوښتنه ده او کله چي دغه غوښتنه پوره سې نو موږ ته خوند حاصلیږي.نو هیڅکله نه سو ویلای چي جمالیاتي حظ به بې غیر د کومه ضرورته وي اما که داسي ویل سوې وای چي بې غیر د مادي ضرورته نو تر یوه بریده به خبره صحیح وای.

جمالیاتي حظ د حسن او ښکلا په لیدلو کسب کیږي او دا د انسان خاصیت دئ؛چي د ښکلا د لیدلو څخه خوند اخلي. نور حیوانات ددې خوند نه محروم دي او دا د الله ج پر انسان یوه لویه پیرزوینه ده چي انسان ته یې ورکړې ده.

ښاغلی احمد سعید رفیق لیکي: ((جمالیاتي حظ نه د فطرت عطیه ده او نه څه خلقي یا وجداني صلاحیت دئ بلکې دا یو اکتسابي ذهني عمل دئ؛ چي د انساني تمدن او تهذیب د پیدا کیدو لامل دئ او د انسان څخه سوا نور حیوانات ددغه جمالیاتي حظ نه محروم دي)).

جمالیاتي حظ د انسانانو مشترکه دنیا ده ددې د حاصلولو بیل اصول دي. په دې کي اعلی، ادنی، شتمن غریب، ماضي، حال، لمر خاته، قبله، رنګ او نسل هېڅ قید او شرط نسته هر فرد هر قوم جمالیاتي حظ حاصلولی سي په دې شرط چي غوښتنه یې ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمالياتي حظ څخه خوشحالي انسان ته ورکول کيږي ددې تفصيل په الفاظو کي سخت دئ. د دغه حظ خوشالي د عامي خوشحالۍ نه زياته اوچته ده.

جمالياتي حظ د انسان لپاره د خوبنۍ راوستونکئ دئ دا خوبني عادي خوبني نه ده.هر شي که انسان ته دغه حظ حاصل کئ ښکلی دئ هغه که هر شی وې.

د حظ په هکله ايډيسن وايي: ((هر هغه شی چي نوی وي عموميت ونه لري په تخيل کي يو قسم خوشحالي راولاړه کي. ځکه چي روح د نامانوس تعجب نه ډک کړې. دده د تجسس تسکين کوي او داسي خيال ورکوي چي دده په ولکه کي دده نااگاهونو څخه وو.))

که موږ راسو موږ ته له جمال نه پرته نور شيان هم خوبني او خوشحالي بخښي ايا دا خوبني جمالياتي حظ دئ؟ لکه دوستي، دولت، شهرت، طاقت، اثرروسوخ او د خپل پلار ورور مور خور سره له مودو وروسته ليدل دا ټول موږ ته خوشحالي راکوي خو دا يقينا جمالياتي حظ نه دئ!

موږ په جمالياتي حظ کي هغه خوبني چپ د معروض د حسنه پيدا وې حسن بللی سو او دغه د حسن خون او خوبني له دې خوبنۍ نه پورته وې.

ارسطو د جمالياتي حظ د تعريف څه انکار کوي او هغه د تعريف په پنجره کي نه قيدوي.

ارسطو وايي: ((د حسن نه چي کوم حظ انسان ته رسيږي هغه د قبضې او تصرف د غوښتنې نه وتلی دئ.))

برکلي وايي: ((هر سړی پوهيږي چي حسن لذت بخښي.))

مجنون گور کهپوري وايي: ((حسن صداقت دئ او صداقت حسن دئ موږ ته دومره اړتيا ده، چي هم دومره ځانونه پوه کړو)).

اوس خبره داده چي کوم شيان جمالياتي حظ بخښي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شیان چي په ښه ډول متناسب وي او یو د بل سره هم رنګه وې دغه هم رنګي ذهن کي شور جوړوي او انسان ته خوشحالي بخښي.

د شیانو توافق زموږ د خیالي ایډیال سره.

تر ټولو ستر حظ چي انسان ته حاصلیږي د مافوق الطبعي جمال په پلوشو سره انسان ته پیدا کیږي.

رسکن وایي: ((دا د انسان فرض دي چي د الله ج حمد بیان کړي د هغه د اطاعت په وسیله روح خوشحاله کړي)).

یوه ټپه ده چي هغه هم د ما فوق الطبعي جمال نه د حظ ښېګنه بیانوي:

مینه د خدای او رسول ښه ده

دا نوري میني بې وفا پاتې به سینه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلال او جمال

د جلال کلیمه د لمړي ځل لپاره د عظمت او غرور په مانا لون جاینس وکاروله.

دی په خپله مقاله کي ليکي: ((جلال د روح د عظمت سورئ دئ.))

د جاينس په وينا جلال د روح د عظمت او لويئ سورئ دئ او د کوم شي نه چي پر انساني روح باندي د عظمت تاثير وسي دغه جلال دئ .

د جلال لپاره ايډمنډ برگ هم داسي حال،چي انساني روح په داسي حالت كي واچوي چي د بل څه په هکله فکر نه سي کولای.

ايډمنډ برگ د جلال د پاره داسي تشريح ورکوي: کومه جذبه چي په فطرت کي د عظيم او جليل له کبله پيدا کيږي دغه عوامل ډير په شدت سره عمل کوي.

نو ددې نتيجه انتهايي تعجب انگيزه کيفيت وياړ يا د روح داسي کيفيت وې چي د هغه ټولي وظيفې معطلې سي او ددې سره يو څه بيره هم ورگډه وي په دې وخت کي ذهن د خپل معروض څخه داسي ډک سي چي بل شي ته ځای نه سي ورکولای.دی بيره حيرت د جسم لوی والی جلال بولي.

ايل اي ايډ وايي: بيا خو موږ جلال د هغه معروض(كه مصنوعي وې كه فطري) خصوصيت ته ويلی سو چي د خپل لوی والي يا قوت طاقت جسامت وسعت يا لامتناهيت (د کوچنيوالي يا د لوی والي) د روغبت او پر اساسيت يا محکموالي په وجه زموږ جذبات په تاثير کي راولي.

دی قوت جسامت ډير کوچنيوالی يا ډير غټوالی جلال بولي موږ چي کله دنگو غرونو ته گورو دلته موږ ته جلال ښکاري کله چي د سمندر لايمتناهي څپې وينو موږ د جلال نه خوند اخلو. زموږ په يوه فلکوريکه ټپه کي وايي:

په لويو غرو د خدای نظر وي

په سر يې واوري وروي پای يې گلونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو به هغه وخت د غرونو له جلال نه څومره خوند اخیستئ وي کله چي د غرونو هسکي څوکي د سپینو او لایتناهي واوري نه جوړ وې.

د جسم وسعت او لایتناهي والی د حسن جلال ښکارندوی وي. موږ چي کله د ژمي سهار له خوبه جگ سو او د انگړ شاوخوا سیمې آن! تر هغو چي زموږ د سترگو نظر لگیږي د واورې سپین اندامونه په مخکه خواره وي چي د جلال ستره ننداره زموږ ذهن ډکوي او د حیرت اخري حد ته رسیږو.

خو کله چي موږ سترې مجسمې گورو نو زموږ ذهن کي د هغوی د اندامنو تراشل ارزښت نه دئ دلته زموږ ذهن ته یو لایتناهي قدرت د دوی د ستر وجود نه تداعي کیږي کوم چي کولای سي په خپلو مزبوتو متېو ددې نړۍ د ښیرازۍ لپاره کار وکي او کړی یې دئ.

لارډ کیمزهم په دې اند دئ ،چي ((په جلال کي د قوت نه زیات هېڅ صفت او صورت حال نه سو اضافه کولای.))

د لارډ جیمز وینا ته که راسو نو موږ گورو چي انسان د ډېرو شیانو په هکله د قوت فکر کوي که موږ لوی غرونه گورو هلته موږ ته یو محکم او د قوت لرونکئ موجود ذهن ته راځي موږ په ډېرو ځایونو کي غر د قوت سمبول بولو خوشحال بابا وایي:

د جهان ډیري خبري لور په لور توري لښکري

زړه مي نه خوځې د ځایه غر خو هسي وې کنه

دا خبره چي جلال یواځي د قوت پر ریښه ولاړ دئ تر یو حده وچه خبره ده او موږ د جمالیاتو په علم کي وچي خبري نه سو منلی موږ که سند هواره ارته لمن گورو یو زبردست جلال وینو او یو ستر قوت ننداره کوو خو کله چي د ستورو ډک اسمان وینو موږ دلته هیڅ قوت د هغه په غیره کي نه ننداره کوو خو بیا مو هم ذهن د جلال له پلوشو نه ډک وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند په جلال کي تر جمال جذابیت زیات دئ روح، له بیخي بل ډول حالت سره مخ کوي روح ته حیرت ورکوي ویره ورکوي او یو داسي حالت سره مخ کیږي چي ذهن ته د جلال او د معروض د تصور نه ماسوا بل شی نه مالمیږي.

دا یواځي قوت نه دئ؛چي دغه حالت روح ته بخښي بلکي لوی والی زیات کوچنیوالی زیږوالی او ... .

برک هم هغه خط چي خپل ملګري ریچرډ شیکلټن ته یي لیکلی وو لیکي: ماته دا ډیر خوند راکوي چي زه د فطرت ښکلا په لویو او خوف ناکو نظارو کي ووینم ځکه چي دا زړه د شانداره خیالاتو نه ډکوي او روح د ځان طرف ته را کاږي.

برک د جلال لپاره حیرت، ویره او لوی والی هغه حالتونه بولي چي د جلال له ننداري وروسته انسان او روح یي ور سره مخ کیږي. موږ ولي د جنګ او جګړو د ځایونو د لیدلو څخه خوند اخلو باوجود ددي چي هلته نړیدلي کورونه غاښي غاښي دیوالونه سوي مځکي ماتي وني وینو؟

کیدای سي چي تاسو به جواب پیدا کړی وي ځکه همدا جلال دئ! موږ ګورو چي جان بیلي هم د خوفناکو څیزونو تر شا د جلال لاس بولي او د خوند اخستلو وسیله یي بولي.

جان بیلي لیکي:((د فطرت داسي کومي منظري دي چي زړه ته زبات رفعت او لوړوالی ورکوي یا جلالي جذبات پیدا کوي؟ دا د مځکي خوش منظره قطعات نه دي دا د ګلونو څخه ډک پټي نه دي دا اباد ښارونه نه دي بلکي دا زاړه غرونه دي او په تنهایی کي د اوبو ډک جهیلونه دي دا اوږد عمره ځنګلونه دي او هغه ابشارونه دي چي پر لویو لویو ډبرو راتوییږي)).

که وګورو خبره د حیرت ویري لویوالي نه هیڅ طرف ته نه ځي. موږ چي کله زاړه غرونه وینو د عظمت تر څنګ یي یو ډول ویره د ستروالي نه احساسوو که ابشارونه ګورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حیرت ویره او عظمت درې سره مو ذهن ډکوي او کله چې ځنګل ته ځو نو د پراخۍ او ویرې دواړو اثر پر ذهن لوېږي.

کانت هم درې ډوله جلال راپېژني: ((خوفناک، رفیع اوعظیم الشان)).

خوفناک: لکه د توري شپې د ډېر توروالي نه مو چې ذهن خوند او جلال ورته ورسیږي. رفیع: لکه غرونه او عظیم الشان: لکه سندونه، دلته زما په اند د رفعت نه لوړ والۍ او د عظمت نه پراخي مراد ده.

خو خبره دلته ده چې په جلال کې د عظمت ننداره پر لویو ډبرو توییدونکي ابشارونه دې لوی غرونه دې اسمان دئ فراخ جهیلونه حیرت او ویره ده او... خو جمال ته که راسو جمال لطافت دئ جمال د جینکو سره مخونه دې جمال د ګلاب نرګسي پاڼې دې جمال د شبنم نرم ځاځکي دې توري سترګي دي مات بانه دي شنه چمنونه دي او په عموم کې که ووایو چې جلال د عظمت نندراه ده او جمال د لطافت نندراه ده ددې دپاره نصیر احمد ناصر هم همداسي نظر لرې.

نصیر احمد ناصر لیکي: ((د حسن دوه مظاهر دي اول جمال چې د رحمت او لطافت معصومۍ او نزاکت نه زیږې دویم جلال چې د قوت جبروت او قهارۍ نه زیږې.))

ښاغلی ناصر هم د جلال دپاره صفت قوت حیرت ویره بولي خو د جمال صفت بیا معصومي نزاکت نرمي او لطف بولي. سعید احمد رفیق هم د جلال او جمال تاریخي سیر څېړلی او وایي مخکي وختونو کي حسن دوې برخي درلودلې یوه یې لطافت وو بله یې عظمت وو دوی دلربایي د ښځو صفت بللی او عظمت یې د نارینوو دپاره کارولی.

سعید احمد رفیق وایي: ((د لون جانس د جلال د کلیمې د استعمال نه مخکي حسن پر دوه ډلو ویشل کیدئ لمړی دلربایي چې په ښځو کي وه دویم عظمت چې په نارینه و کي ګڼل کیده.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چي ښځي طبعا د ناز نزاکت او نرمۍ لرونکې دې همدا لامل وو چي مخکي وختونو کي د ښځينه حسن ته دلربايي يا جمال ويل کيدئ او نارينه چي طبعا د غرور نه ډک زيړه او لوی جسامت نسبت ښځي ته لرې ، نو جلال او عظمت د نارينوو دپاره مخته وړل کيدئ.

خو کله کله بعضي نر انسانان چي لطيف او نازک جسم لرې دوی ته هم د جمال نسبت کيږې دوی د ښځو سره تر ډېره حده ورته والی لرې .

که موږ د حميد او کاظم خان شيدا نوخط گورو هغوی د جمال لرونکي دې او هيڅ کله يې د جلال ستاينه نه ده سوې موږ مخکي يادونه وکړه چي جمالياتو کي پريکنده پريکړه نسته راسئ چي د خوشحال نه واورو چي نوخطو ته د جمال نسبت کوې او وايي:

په سپين مخ يې تازه خط نوی ټوکيږې

زه به ځان ورځني ژغورم روږد دئ زاغ

يا

ما دا هسي رنگ هندو ليدلی نه وو

چه په حسن دين او زړه د مسلمان وړي

يا دا بيت

هغه تور هندو بچه به چيرته غواړم

چي زما د زړه متاع باندي گرو وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هر څنګه چې يې هرډر وايي چې د نارينه ښکلا د هغه د اندامونو په شدت کې ده څومره چې د نارينه اندامونه محکم او کلک وې نو جلال ورپکښې زيږي او حسن يې زياتيږي.

خوشحال هم د نارينه حسن جلال او غرور بولي او د ښځينه ښايست نزاکت او نرم والی دئ زلمو ته د باز سمبول او جينکو ته د کوترې سمبول کاروې چې باز طبعا مغروره او ويره اچونکی دئ خو کوتره بيا نيازبينه او مهربانه ده.

خوشحال بابا وايي:

عشقه ستا واړي چاري اوتري دي

چه زورور يې واړه بهتري دي

تر مرګه پوري سره نظر لري

زلمي بازونه جوني کوتري دي

آئې جي هر ډر وايي: ((د نارينه حسن د خپلو عضوياتو جذباتو په شدت سره او په نورو جسماني حرکاتو او خصوصياتو کي دئ.))

خوشحال بابا هم د نارينه دپاره جلال او د ښځينه وو دپاره نزاکت حيا حسن کڼي.

خوشحال بابا وايي:

ميړه چي توره وکا وفا لري

ښځه چي حسن شرم حيا لري

نوري پښتني ورځني مه کړه

هرڅه به ښه لري هغه چي دا لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه خبره ونکل مان هم کوې : ((ونکل مان وايي:ښځي په جمال او نارينه په جلال ښکلي کيږي.))

دلته يوه خبره ضرور ده چي جلال او جمال خپل ترمنځ ډېر باريک تار لري چي بيلول يې ستونزمن دي خو بيا هم وايو چي جلال لرونکي څيزونو کي حتمي نه ده چي جمال دي هم وي.

رسکن وايي: ((دا خبره بايد ضرور و منل سي چي ډېر شيان د اعلا درجي جلال لري خو د اعلا درجې جمال نه لري)).

ددوی تر منځ يوه نه شلېدونکې رابطه ده چي هغه ذهني خوشحالي ده چي د جلال او جمال دواړو څه ذهن ته حاصليږي نو ځکه يو د بله څه په ډېر دقت هم نه سو بيلولای خو صرف يوه هڅه ده چي کوو يې.

يو بل عالم وايي: ((په صحيحو مانا جلال د جمال پر درشل پروت دئ.))

نو چي جلال د جمال پر درشل پروت دئ نو د يو بل نه يې بېلول بيخي سخته ده خو صرف دومره ويلای سو چي د جمال او د جلال د جذبو ترمنځ لږ توپير سته .

د جلال سره ذهن دومره حيرت اخلي چي جمال يې نه سي ورکولای د جلال سره انساني فکر ټول ډکيږي د څو شېبو دپاره راسئ چي د جمالياتو د يوه عالم بليتيربيا وينا ووايو.

بليتربيا ((هغه جذبه چي د جمال څخه پيدا سوې وي له هغي جذبي ته بولي چي د جلال نه زېږېدلې وي.))

خو ونکل بيا هم د دوی توپير په جسامت سره کوې دی وايي : ((جلال لرونکي څيزونه لوی او جمال لرونکي واړه وي جمال هوار او مهين مرتب دئ خو جلال بيا زيږ او بې ترتيبه دئ.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونکل مان وايي: ((جلالي څېزونه په جسامت کي لوی وي جمال لرونکي ورکوټي وي حسن هوار او مهين پکار دئ او جلال بيا زيږ او بې ترتيبه وي.))

شيلنګ بيا جلال داسي يو تصور بولي چي که يې په يوه واړه شي کي وګورې خو بيا به هم د تصور ټولې دروازې تړي خو جمال که په لايتناهي کي هم وګورې بيا هم ذهن سل په سلو نه ډکوي او بس.

شيلنګ وايي: ((جلال په متناهي کي لامتناهي دئ او جمال په لامتناهي کي متناهي دئ.))

راسئ د جلال په هکله د ليوني پيلسوف غني خان اند وګورو ده جلال ته يو نظم ليکلی.

غني خان وايي:

جلال

زه غواړم د هيرو نه مستي سره ګلونه جوړ کړم

د سرو اوښکو نه سري شونډې د ژړا سرونه جوړ کړم

د خزان تياره کړم ډوبه د اميد په سمندر کي

د کنجکو نه لالونه د غلو پلونه جوړ کړم

چي دا روح مي په ښکار ووځي د رنګونو د خوبونو

که نور نه وي د تيرو زه رنګيني نورونه جوړ کړم

چه د خشت سم زه ليواله د صحرا هره زره کښي

په زرهاوو بستانونه په لکها ګلونه جوړ کړم

چه زه وړی د ارمان سم د سپرلي په سپين سبا کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې حسابه ماښامونه بې پایان غمونه جوړ کړم

تور او سپین زما د سترګو کله تول کله تلل دي

شپه او ورځ زما نظر دئ ورکول او مونتل دي

که خندا ده که ژړا ده دا ځیګر مشغولول دي

که وصال دئ که فراق دئ خپل سرور ته ګډېدل دي

چي زه مست سم د ډیران سره خیشته ګلونه جوړ کړم

د سرو اوښکو نه سرې شونډې د ژړا سرونه جوړ کړم

دا چي زه ځان ته یو تخت د رنګین باده ودان کم

د غلام خواري بدله د پادشاه په رنګ سرور کړم

دا چي ته یې اې جانانه دا چي ستا مستي رڼا ده

دا زما مینه ارمان دئ دا زما ژړا خندا ده

دملا خبري خوشي معامله زما او ستا ده

دا داستان د لوړي نه دئ دا قصه د عشق او سا ده

دی زما سرور کي پټ راز ستا د حسن او کمال دئ

دا زما کمزوري سترګي ستا د خیشت جاه و جلال دئ

غني خان په دې نظم کي د سرو سترګو ژړا یادونه کوي دی که څه هم دی دا هر څه د خیال او فکر زیږنده بولي خو ورسته وایي چي خالقه دا زما سترګي ستا د جاه او جلال ښکارندویي کوي او ستا جاه جلال دئ.

دلته جلالیت د خدای ج صفت ګرځوي او دغه صفت د الله ج دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هر رنګ چي وي حسن دوې برخي لري جلال او جمال چي د جلال امرخېل د ببت پر مطابق چي دنیا په دوه شیانو ودانه ده چي جلال او جمال دئ.

په قرآن کریم کي هم ځو ځایه جلال وینو او هلته هم د جلال یادونه سوې د سورة رحمن په اخیر کي د الله ج صفت په جلال سره سوی او صحیح بخاري د جلال تفسیر داسي کوې یي (الجلال) ذو العظمة یعني خاوند د لویۍ او غرور.

د ښکلاپوهني اصطلاح کي هم هغه ښکلا چي د یو ډول لویۍ او غرور څه پیدا سوې وي جلال دئ ښکلا پوهان وایي جمال په لطیفو اجسامو کي شتون لري او جلال په زیږو او هولناکه شیانو کي شتون لري.

خو بعضي استاذانو د جلال د پاره ښایست او د جمال دپاره د ښکلا نوم اخیستئ زما په اند کومه منطقي خبره نه ده موږ چي کله د غرو ننداره کوو نو وایو چي څونه ښکلی غر دئ یا هم وایو څه ښایسته غر دئ او که یوه جینۍ هم ګورو بیا هم دواړه صفتونه کاروو.

نو که موږ دجمال د پاره یواځي ښکلا مترادفه کلمه وګرځوو او د جلال دپاره ښایست نو باید ونه وایو چي ښایسته جینۍ ده یا هم ښکلی غر دئ.

د جمال کلیمه د ښځي دپاره په احادیثو کي هم وینو حدیث شریف دئ عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ((ورجل طلبته امرأة ذات منصب وجمال)).صحیح بخاري

ژباړه :او بل هغه څوک د خدای ج په رحمة کي وې چي یوه ښځه چي د جمال او منصب لرونکې د ده څه د ګنا غوښتنه وکي او دی یې د خدای ج د ویري پرېږدي.

یوه ورځ مي د استاذ سره د جمال په هکله موضوع یاده کړه چي د جلال او جمال بحث راغلئ استاذ یو مثال راکئ چي که یوه جینۍ خپل حسن په نقاب کي څرګند کړي نو دا جلال دئ او که همداسې بې نقابه ځان ښکاره کړې بیا جمال دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند کله چي يو څوک خپل حسن په پرده کي کړي يو ډول غرور په خپل حسن کوي چي دغه غرور خپله ځانته حسن دئ چي جلال ورته ويلی سو.

او کله چي بې پردې ځان ښيي نو هغه جلال ختم سو او صرف جمال پاته سو. همدا لامل دئ چي حمزه بابا وايي هغه حسن حسن مه ګڼه چي عام سي.

او موږ ځکه تل په نقاب کي سترګي د بربنډو سترګو نه زياتي خوښوو چي جلال او جمال دواړه ملګرتيا سره کوي.

جمال د ګلونو او ښکلو منظرو لطافت دئ جمال د ښايستو معشوقو نرمي زلفي دي جمال د ګل پر پاسته بدن د شبنم څاڅکي دي جمال لطافت دئ ځکه خيام نيشافوري وايي:

بنگر ز صبا دامن گل چاک شده

بلبل زجمال گل طربناک شده

در سايه گل نشين که بسيار اين گل

در خاک فرو ريزد و ما خاک شده

موږ چي الحمد لله مسلمانان يو او يواځي پر مادي نړۍ باندي نه يو ولاړ نو د يوې خبري سپيناوی موهم دئ.

کله چي د جلال نسبت الله ج ته وسي نو دهغه نه د الله د قهر او غلبي او لويی صفات مراد دي او کله چي د جمال نسبت وده ته وسې نو بيا ورنه لطيف او د مهربانی صفات مراد کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبحه یا بدرنګي

ریاض الحسن لیکي: ((د انساني صفات د ترقۍ دپاره لکه څرنګه چي د نیکۍ ضرورت وي هم دغه شان د بدۍ وجود مهم دئ د ازغي حیثیت خالي د ازغي نه دئ بلکه د ګل ښکلا یې هم څو چنده کړې ده.))

دی وایي کله چي یو شی ارزښت پیدا کوي نو په خپل متضاد سره ارزښت پیدا کوي که حسن دئ د بدرنګۍ برکت دئ چي حسن ارزښت پیدا کړی نو څرنګه چي په جمالیاتو کي د حسن بحث مهم دئ همداسي یې متضاد چي قبحه یا بدرنګي ده د اهمیت وړ دئ.

نو د بدرنګۍ ارزښت یواځي بدرنګي نه ده بلکي لوی ارزښت یې دادئ چي د حسن ارزښت یې زیات کړی که چیري بدرنګي شتون ونه لري نو د حسن دغه ارزښت به هیڅ کله حسن نه وای پیدا کړی او تر دې مهمه خبره لا دا ده چي شی په خپل ضد سره تر بل هر څه ښه پیژندل کیږي. موږ که د خندا ارزښت منو نو تر ژړا ورسته یې منو که خوشحالي ارزښت ده د غم له برکته که ژوند ارزښت دئ د مرګ خاطر دئ همداسي هر شي ته د هغه ضد ارزښت ورکړی دئ.

کروچي هم د بدرنګۍ په اړه ږغېدلی دئ.دی وایي: ((که چیرې د دنیا څه قبحه ورکه سي او که چرته په عالم کي ښېګڼه او خوشبختي رواج ولري نو شاید فنکار غیر اخلاقي یا قنوطي جذبات پیش نه کي البته ددې پر ځای به خاموش معصوم او د خوښۍ نه ډک الفاظ ولیکي.))

انسان تر ډیره حده په هنر کي خپل د تحت الشعور زخیره سوې خبري کوې چي په شعوري توګه یې د ویلو توان نه لرې نو د هنر په مرسته دغه خبري په صیقل شوې بڼه ټولني ته وړاندي کوې نو ځکه کروچي وایي که قبحه نه وای نو هیڅ کله به پنکار یا هنرمند غیر اخلاقي خبري نه وای کړي ځکه چي قبحي به شتون نه درلودلای بلکي لیکوال او هنرمند به خاموشه او د خوښۍ ډک هنر پنځولی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بل لیکوال د قبحي په اړه داسي وايي: ((قبحه په ښکاره ډول سره زموږ د جمالیاتي تجربې یو ښکاره جز دئ دا د عام سطحي څیز په شان دئ دی پر موږ اثر نه کوي او زموږ توجه نه جلبوي او په فطري توگه سره دا د حسن متضاد دئ)).

دلته که وگورو د قبحي په پېژندنه کي لیکوال بدرنگي داسي شی بولي چي یو عادي شی دئ زموږ توجه نه جلبوي او موږ د هغه طرف ته میل نه کوو خو دا زموږ د جمالیاتي تجربې نه یو شي ته میل او نه میل ثابتیږي.

خو که پورته تعریف نور هم سره وشنو نو تعریف به یو څه نیمگړی ښکاره سي ځکه دی قبح د نه اثر لامل بولي موږ زیاتي قبحي وینو چي پر موږ منفي اثر پریږدي موږ د هغه څه کرکه کوو آن هغه طرف ته بل ځل گورو نه او آن کله کله هغه ځای هم پریږدو نو موږ هیڅ کله د قبحي په لیدلو بې تفاوته نه سو پاتي کیدلای بلکي قبحه موږ متاثره کوې خو زموږ د غوښتني خلاف تاثر اخلو.

که حسن موږ ته خوند را بخښي او لذت راکوي نو قبحه بدخوندي او بد تاثر موږ ته راکوې او موږ زموږ د غوښتني خلاف متاثره کوې.

دا چي زموږ د جمالیاتي تجربې برخه ده خو په عام ډول د جمال ضد بلل کیږي ځکه موږ وایو چي داشی ښکلی دئ او دا بیا بدرنگه دئ بدرنگه شی زموږ جذبات نه پاروي ښکلی شی زموږ جذبات پاروي.

کړوس بدرنگي د حسن متضاد بولي او وايي: ((کوم شی چي زموږ لوړو حسیاتو ته بې رنگه او بد خونده ښکاره سي هغه شی بدرنگه دئ.))

ورسته لیکي: په کوم شي کي چي لږ غوندي تضاد او د ژوند نفي وي لکه شخړه کمزوري یا کمی بس بدرنگ دئ.

موږ ویلای سو که په کوم شي کي جلال او جمال نه وي بدرنگه دئ یعني نه زموږ احساسات راوپاروي نه مو په ویره کي واچوي نه قوت ولري بدرنگ دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عموم کې ویلای سو چې قبحه د حسن متضاد ده.

ډیزویر بیا وایي: ((یو خو په عموم کې قبحه د شر او کراهت صحیح عکس دئ ورسره دا چې د حسن ارزښت څو چنده کوي.))

هغه یو شاعر وایي:

که دا بدرنګ نه وای بدرنګه

چا به نیوه د ښکولو څنګه

دا چې د ښکولو کم عزت دئ

دا د بدرنګو برکت دئ (یوه سندره)

ډیزویر که څه هم لمړی وایي چې بدرنګي په خپل ذات کې یو بد او بدرنګه شی ده خو د بل پلوه که وګورو همدا بدرنګي ده چې د ښایست ارزښت یې زیات کړی که غم نه وي خندا ارزښت نه لري که تکلیف نه وي هوساینه ارزښت نه لري که بدرنګي نه وي نو ښکلا ارزښت نه لري.

ونکلټ قبحه د حسن ضد بولي خو دی وایي : ((کوم شي کي چي د حسن کمی وي ددې د وقوع سبب دا وي چي دغه معروض د جمالیاتي معیار سره په ټکر وي یا یې فطرت د حسن د رمزو مخالف وي.))

خو فان ولف بیا هغه شی چي ((حظ رسوي ښکلی بولي او کوم چه حظ نه رسوي او ذهن کي بد خونده کیفیت جوړوي قبحه ده.))

کروچي بیا هغه شی چي معروض اظهار کي راسي حسن دئ او که اظهار ناقص وو قبحه ده. موږ د کروچي خبري داسي تعبیر کولای سو کوم معروض چي زموږ د خیالي ایډیال سره یو شی وخیجي حسن دئ او کوم شی چي بیا لږ هم زموږ د ایډیال سره توپیر وکي قبحه ورڅه جوړیږي. چي دی وایي قبحه د نا مکمل اظهار نتیجه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روزن کرانز بیا د حسن دپاره معیار موجود او مني يې خو کله چي خبره د قبحي سي نو د کوم معیار وجود نه مني مطلب داچي کوم داسي معیار نسته چي موږ ووایو که په یو معروض کي داسي صفتونه پیدا سول نو بدرنګ دئ.

یو بل عالم بیا وایي: ((قبحه د حسن خلاف داسي بغاوت دئ لکه چي شر د خیر خلاف دئ.))

اقبال نسیم خټک وایي : (قبحه د جمالیاتي حسن داسي د یو جز په حیث غیر دلکش دئ لکه په موسیقی کي نا آهنګي.)

مارشل د قبحي په اړه وایي: ((په دې هم پوهیږو چي هغه ډېر معروضات چي یو سړي ته حسین دي بل ته بدرنګ یا قبیح دي.))

خو خوشحال چي یو مستانه انسان وو دی بدرنګي د عمر په زیاتېدو سره بولي او یو لامل يې همدا بولي دی وایي:

ارتني په شال ګل دي

ګل تازه ښه دئ خوشحاله

تر شل کاله تازه ګل دئ

بده نه ده تر دیرش کاله

چي تر دیرش کاله زیاتیږي

پریواته يې دي د خیاله

که درست ځان زر و زیور کا

سود يې کم دئ د جماله

زوړ چي ښه جمال ته ګوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا یې ځوان سي د وصاله

موږ که په حسن کي موضوعي او معروضي نظریې وایو نو دلته هم خبره هماغسي ده دلته حسن او قبحه د انساني فکر زېږنده او صفت بلل سوی او په خارج کي د حسن او قبحي شتون ردوي.

یوم د قبحي او حسن دپاره خورا ښه نظر وړاندي کوي دی وايي: ((حسن روح ته اطمینان،ارام او سکون ورکوي همداسي بیا قبحه د حسن خلاف روح ته ناکراري، درد تکلیف او غم پیدا کوي.))

پیري وايي : ((هر ایجاب سلب لري ،هر شی ضد لري نو د حسن ضد قبحه ده. د قبیح مطلب د جمالیاتي حظ نه پیدا کېدل دي.))

نو خلاصه که ووایو چي قبحه د حسن ضد دئ او د جمالیاتو د علم یوه برخه تشکیلوي او داسي یې په لنډ ډول تعریفوو چي کوم معروض چي د جلال او جمال حذ یې انسان کي نه کړ راوېښ قبحه ده.

قبحه زموږ په ټولنه کي زیات وخت د توروالي نه زېږېدلې بولي او کله چي څوک تور وي نو بدرنګ به وي. زموږ ټولنه کي فلکلور هم د دې تورولي د قبحي په اړه ډېر څه لري.

ټپه:

ولي مي توره توره بولې

زه توره نه یم مور په ناز بللې یمه.

یا

په تورو بد مه وایاست خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تور خو لونګ دي پاچاهان يې بويوينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما فوق الطبعي حسن

د ما فوق الطبعي حسن نه هر ځای د الله ج حسن مراد دئ او مراديږي اوس که د الله ج د حسن په اړه ږغيږو نو لمړی به د الله (ج) او د هغه د رسول(ص) ارشاداتو ته سر ور ښکاره کوو.

الله ج په سورة نور ايات ۳۵ کي فرمايي:

((الله نور السماوات والارض)). ژباړه: الله ج د مځکي او اسمانونو نور دئ. د همدې اياته ورسته فرمايي: ((ليس کمثله شئٌ)) ژباړه: دا داسي نور دئ چي د هغه غوندي هېڅ شی هم نسته. موږ ددې حسن په اړه هيڅ مثال نه سو وړاندي کولای.

دويم حديث شريف ارشاد دئ نبي کريم ص پرمايې ((الله جميل يحب الجمال)) ژباړه: الله (ج) جميل دئ او جمال خوښوي.

اوس که راسو چي دا حسن څرنگه موږ ته مسرت او حظ بخښي نو د ډاکټر سراج الحق وينا د ياده نه سو ايستلی چي وايي:((د متصوفينو زړونه سترگي لري او د هغو سترگو په برکت سره دوی د باطن مشاهده کوي. د دوی زړونه بې له وزرونو پرواز کوي او د عرش تر کنارو ځان رسوي.)) (۱۴: ۱۳۵)

راسئ چي په دې هکله د صوفي شاعر او د پښتون ملت د لوی او تېول منلي انسان عبدالرحمن بابا رحمة الله عليه شعر را واخلو بابا وايي:

هر چي لاندي خپل وجود تر خپل قدم کړي

عرش يې لاندي تر قدم سي اسمان څه دئ

يا دا بيت:

چي په يو قدم تر عرشه پوري رسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما ليدلی دئ رفتار د درويشانو

راسئ چي د غير مسلمو پوهانو نظرونه د مافوق الطبعي جمال په هکله ووايو.

مشهور يوناني عالم افلاطون وايي:((هر کله چي موږ د ښکلي شي پرتله د بل تر هغه زيات ښايسته سره کوو نو موږ ته لمړی شی بدرنگه ښکاري يو شی د يو خاص کس دپاره ښايسته خو د بل چا دپاره به حسن نه وي نو ځکه ددې دنيا هر شی نسبي ناپايداره او غير يقيني دئ.))

وروسته وايي:صرف حسن تصوري يو قايم بالذات شی دئ چي نه پيل او نه هم پای، نه زوال لري نه کښته کيده. دا تغير نه مننکئ او مطلق دئ، چي په هره نقطه او هر تعلق حسن دئ. دا حسن د هرچا هرې زمانې او هر وخت لپاره حسن دئ دا د هر عيب نه پاک د خيال او فکر د سرحدونو نه وتلی دئ ؛چي نه مفهوم محض دئ نه انفرادي علم بلکې يو سرمدي حقيقت دئ.

افلاطونس بيا مافوق الطبعي جمال داسي بيانوي:موږ د شيانو د حقيقت بنياد د عقل په مرسته نه سو مالومولی بلکې د اخلاقي او عقلي وجدان په مرسته په خپل ذات کي مطلق لايتناهي زموږ په باطن کي د اگاهی يا خبر په خاطر پاتې وي ځکه زموږ او د ذات مطلق تر منځ چي څومره لري والی دئ او د متصوفانه کشش په زور دغه فاصله ختمولای سو. دی وايي الله ج خپله هم نور دئ او د حسن سرچينه هم دئ.

سيونارولا بيا وايي: ((څه وخت چي روح د الله ج د حسن نه وځليږي دغه وخت بدن ته يو الهي جمال ورکړل سي.))

شفتيسبري بيا ليکي: ((د فطرت هر ښکلی شي ته د حسن ازل تت غوندي عکس ويلای سو.د کايناتو حسن حقيقي نه دئ بلکې مجازي حسن دئ او ددې مجازي حسن سرچينه ذات خداوندي دئ هغه حسن ازل دئ او دغه حسن ازل د انسان د لاس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکره وتلی دئ. هغه پټ هم دئ او ښکاره هم دئ هغه موږ ته زیات نیژدې ښکاري خو کله چي ورنژدې کیږو دومره نوره فاصله راسه اخلي.))

خوشحال هم دغه نظریه په لږ توپیر سره بیان کړې ده دی وایي:

په هر څه کي ننداره د هغه مخ کړم

چي د ډېري پیدایی نه نا پدید سو

ونکل مان بیا وایي: ((کومو پوهانو چي د افاقي حسن په اسبابو غور کړی دئ او ددې لټون یې په مخلوقاتو کي کړی دئ؛ ددې دپاره چي حسن اعلی درک ومومي دوی حسن د مخلوقاتو د اجزاوو په ترتیب او موزونیت پسي تللي دي. خو زموږ ذهن د افاقي حسن په هکله یو تصور غیر معین پاته سوی دئ.))

دی وروسته لیکي څومره چي موږ د مادیاتو څه لري کیږو هغومره زموږ فکر لوړوالی پیدا کوي بیا خالق خپل مخلوق ته په هغه اندازه کمال ورکوي.

الیس ایگزانډر بیا وایي: ((الله ج هغه هستي ده چي ټول قدرتونه پکښي ناقابل تغیر دي.))

میراتور وایي: ((په خدای ج کي خیر او صداقت اخیري درجې ته رسیدلی دئ حتی خدای ج په خپله خیر او صداقت دئ او تر ټولو زیات حسین دئ.))

کزن وایي: ((اخلاقي حسن بهترین حسن دئ او ددې سرچینه د خاوند متعال ذات دئ.))

موږ خلص داسي ویلای سو کاینات تلونکي راتلونکي دي په وخت سره د هر ښکلي شي ښکلا آن وجود یې د منځه ځي نو د هغه ښکلا به څرنگه تل پاتي سي نو ځکه یواځینی حسن چي تل پاتي او د انسان تلپاتي خوښۍ ورسره تړلي دې هغه حسن د متعال واحد لا شریک ذات دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله ج حسن داسي حسن دئ چي موږ يې په هکله د تصور او خيال نيلی نه سو ځغلولی او دومره ويلای سو چي الله ج نور علی نور دئ حسن حسن دئ ټوله ښکلا د هغه د کمال مظاهر ده.

اوس که د سيد علي مرتضوي نظر راواخلو چي انسان ددې دنيا څخه پردی دئ ځکه چي کله انسان د کايناتو په هکله په يوه گوښه کي فکر وکي دی به حتما د غم احساس کوي. دغه د غم احساس موږ ته د کومي کيږي؟ دی خپلي خبري داسي غزوي چي کله انسان له خپل اصلي ټاټوبي نه بل طرف ته ولاړ سي د تنهايۍ او زړه تنگون احساس کوي همداسي زموږ روح هم دلته پردی دئ او د خپگان د احساس سره مخ کيږي تر څو چي د خپل اصلي معشوق او محبوب سره يو ځای سوی نه يې، تر هغو ارام نه لري.

کاروان صاب هم انساني روح د الله ج سره د يو قوي ارطبات په دلودلو قايل دئ.

کاروان صيب وايي:

له سمندر سره هوسا وي په ارامه روان

څاڅکی په نيم وجود پر مځکه وي په گرانه روان

روهي صاب بيا د انسان د زړه تنگون په اړه څه وايي. خو پر دې نه ږغيږي چي انسان ولي دا زړه تنگون پيدا کوي؟ انسان ولي په دنيا کي داسي حالت سره مخ سي چي هغه نعوذ بالله يواځي د انسان تصوري برخه وي؟

اوس دغه تصوري ديوتا چي ښاغلي روهي بيان ورکړی د کومي خوا نه کيږي ايا ددې تصوري موجود په هکله د انسان روح د وخته اړيکه او نه شليدونکې رابطه درلودله که څنگه؟

روهي صيب په ادبي ځيړنو کي بل ځای يو داسي اشاره کوي: کله چي د انسان لپاره پناه ځای ختم سي نو د خيال نړۍ کي د يو داسي چا تلاش کوي چي هغه د ده هره ستونزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل کړي اوس که موږ دغه خیال حقیقت فرض نه کړو نو انسان ولې د یو بل خیال لټه نه کوي چي انسان هلته دمه وکړي؟

موږ که د نورو دینونو پیروانو نظرونه هم وګورو نو دوی د خدای ج د جمال پرته جمال نیمګړی بولي حتی افلاطون چي د فکر آس یې زیات تیز او توند و دې ته تسلیم سو چي ددې نړۍ ښکلا د الله ج د جمال سیوری دئ.

خو دلته دا پوښتنه راولاړیږي چي ولې انسان د هغه تصور نه سي کولای؟ نو موږ دومره ویلای سو چي انسان د ممکناتو د حسن لپاره آن مکمل تصور نه سي کولای نو د متعال او حسن مطلق تصور خو تر انساني فکر لوړ دئ. راسئ مولانا په دې هکله څومره قوي استدلال کړی دئ.

مولانا وایي:

پای استدلالیان چوبین بود

پای چوبین سخت بې تمکین بود

دی وایي څوک چي د الله ج د جمال او جلال په اړه استدلال او منطق کوي د هغوی پښې د لرګو دي او د لرګو نه جوړي پښې د دریدو قدرت نه لري.

تاسو راسئ د کاروان صیب دا فکر وګورئ! هغه هم ټولي مجازي مینې د خدای ج د مینې سیوری بولي.

کاروان صیب وایي:

مینه د خدای مینه بیلي بیلي جامې واغوندي

چاته معشوقه سي چاته مور چاته د پلار په څېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چي دانساني حسن هره برخه نيمگړې او نسبي ده او په دنيا کي د انسانانو په نړۍ کي کمال مطلق شتون نه لرې نو ځکه انسان د يو کامل حسن ضرورت احساسوي او دغه ضرورت د انسان بيغير د خدای ج څه نه پوره کيږي نو ځکه د انسان اشد ضرورت هم همدا دئ چي د يو کامل مطلق حسن سره اړيکه او رابطه ولري چي دغه رابطه ورو ورو جوړيږي.

په وروسته کي د يو شاعر بيت چي په غير شعوري توگه ورنه يوه خبره سوې بدرگه کوو.

جوړ د ختو اور اوبو نه

ژوندی ستا د ذات په نور يم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فطري حسن

فطرت چي د صنعت مقابل لفظ دئ يعني هغه حسن چي د انساني صنعت او تخليق نه پردی وي اوس طبيعت زموږ نه راتاو شاوخوا د خدای ج مخلوقات دي چي هغوی د جلال او جمال مظاهر او ښکاره کوونکي دي.

هر موسم تجديد او تنوع دئ د مني په موسم کي د درختو ژړې پاڼي حسن دئ د ژمي د باران نرم څاڅکي تنوع او حسن دئ د دوبي په موسم کي د ارام سيند پر غاړه د شنو ونو منځ کي د مرغيو شور تنوع او حسن دئ او د پسرلي ګلان خو ټول ويني چي څرنګه د حسن مظاهر دي.

يوه ټپه ده:

جانانه خپل وطن ته راسه

شوتلې شنې دي غنم دومره دومره دينه

په پورته ټپه کي تاسو خپله ليدلای سئ چي د طبيعت حسن يعني څه.

زموږ په خوا کي هغه پی مخي ښکلي چي موږ هره ورځ وينو او زړه ورکوو دا د طبيعت حسن دئ او بس.

موږ تر ټولو مخکي د طبيعت د ښکلا په اړه بايد د طبيعت د ښکلا د خالق ارشادات مطالعه کړو د ښکلا خالق په خپل سپېڅلي کتاب قرآن کريم کي د کايناتو د ښکلا په اړه داسي وايي:

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُم مِّن دُونِهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ اية

الله الذي خلق السماوات والأرض وما بينهما في ستة أيام «أولها الأحد وآخرها الجمعة» ثم استوى على العرش «هو في اللغة سرير الملك استواء يليق به» ما لكم «يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

كفار مكة» من دونه «غيره» من ولي «اسم ما بزيادة من أي ناصر» ولا شفيع «يدفع عذابه عنكم» أفلا تتذكرون «هذا فتؤمنوا

الله ج د فطرت او د طبيعت په هکله فرمايي چي الله هغه ذات دئ چي اسمانونه او مځکي او د هغو په منځ کي چي کوم شيان شتون لري په شپږو ورځو کي يې پيدا کړه ورسته يې استوا پر عرش وکړه او نسته تاسولره د دې خدايه پرته بل شفيع او ولي چي ستاسو کومک وکي ايا تاسو نه پوهيږئ يا ستاسو نه ياديږي. چي ايمان راوړئ.

تفسير قرطبې د همدې ايات په تفسير کي وايي الله ج په وروستيو دوو ورځو کي د مځکي او اسمانونو پرته نور شيان پيدا کړه او جمال يې تخليق کئ.

په پورته ايات شريف کي صرف د مخلوقاتو د پيدايښت په اړه الله ج ارشاد فرمايلی دئ خو که راسو په دې پسي متصل ايات کريمه ته نو د طبيعت د ښکلا انځور به وګورو او موږ به پوی سو چي خدای ج چي مخلوقات پيدا کړي دي دا يې د پوره حسن او جمال سره پيدا کړي دي.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِن طِينٍ ٧اية س .سجدة

الذي أحسن كل شيء خلقه «بفتح اللام فعلا ماضيا صفة وبسكونها بدل اشتمال» وبدأ خلق الإنسان. «آدم»من طين «

الله ج د ځان ستاينه د جمال په پيدا کيدو سره کوي او وايي چي الله ج هغه ذات مبارکه دئ چي ټول شيان يې په ښکلي او ښايسته جوړښت کي پيدا کړه هغوی ته يې جمال ور وبخښئ او د انسان اول پيدايښت يې د ختې نه وکئ.

تاسو اوس د طبيعت د ښکلا او د دې ښکلا د پيداکونکي په کمال کي فکر وکئ چي د خاورو نه يې څومره ښکلی او ښايسته صورت جوړ کړی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ج په سورة نحل کي د طبیعت ښکلا نوره هم په تفصیل سره بیان کړې ده او ورته یې وضاحت ورکړی دئ راسئ چي د سورة نحل دا څو ایاتونه ولولو!

وَالأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُون سورة نحل آية ٥

والأنعام «الإبل والبقر والغنم ونصبه بفعل مقدر يفسره»خلقها لكم «من جملة الناس» فيها دفء «ما تستدفئون به من الأكسية والأردية من أشعارها وأصوافها» ومنافع «من النسل والدر والركوب» ومنها تأكلون. تفسير جلالين شريف «قدم الظرف للفاصلة

الله ج د انسان د ښایست بیان څو څو ځلي کړی دئ لکه په صورت تین کې یا هم په تیرو مخکیني ایاتونو کي مو وویله خو اوس دلته انسان ته د طبیعت د نورو برخو ښکلا ښايي.

او الله ج هغه حیوانات چي پر څلورو پښو ګرځي پیدا او تخلیق کړي یې دي الله ج دا ځکه خلق کړي دي چي په دې کي د انسانانو دپاره ګټي او فایدې موجودي دي او د دغو حیواناتو نه انسان خوراک کوي.

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ

ولكم فيها جمال «زينة» حين تريحون «تردونها إلى مراحها بالعشي» وحين تسرحون «تخرجونها إلى المرعى بالغداة))

الله ج د انسان جمالیاتي ضرورت هم بیان کړی نه دا چي یواځي تاسو ددې حیواناتو څه مادي ګټه لاس ته راوړئ بلکي دې کي ستاسو جمالیاتي حظ هم خړوب کیږي هغه وخت چي ماښام یې کورونو ته راولئ یا هم سحر یې څرځایونو ته بیاياست.

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُواْ بَالِغِيهِ إِلاَّ بِشِقِّ الأَنفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُوفٌ رَّحِيم

وتحمل أثقالكم «أحماالكم» إلى بلد لم تكونوا بالغيه«واصلين إليه على غير الإبل» إلا بشق الأنفس «بجهدها»إن ربكم لرؤوف رحيم «بكم حيث خلقها لكم

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تاسو پر دې حيواناتو خپل سامانونه هم وړئ د يوه ښار نه بل ښار ته چې تاسو هغه سامان بيله موشقته په خپل ځان سره نه سو رسولای بې شکه چې ستاسو رب مهربانه او بخښونکئ دئ.

وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لاَ تَعْلَمُونَ

وخلق» والخيل والبغال والحمير لتركبوها وزينة«مفعول له والتعليل بهما بتعريف النعم لا ينافي خلقها لغير ذلك كالأكل في الخيل الثابت بحديث الصحيحين»ويخلق ما لا تعلمون «من الأشياء العجيبة الغريبة

تاسو راسئ د قرآن کريم اعجاز وګورئ او د جمال دې پټې برخې ته يې متوجه سئ چې الله په ترتيب سره د انسان د ذوق مطابق لومړی ښکلی حيوان چې آس دئ يادوي بيا خر او بيا غاتر.

الله ج فرمايي چې ما آس خر او غاتر د دې دپاره تخليق کړ چې تاسو پرې سپاره سئ او د ښکلا دپاره مې پيدا کړي دي او الله ج هغه څه پيدا کوي چې تاسو پرې نه ياست خبر.

وَعَلَى اللّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ وَلَوْ شَاء لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ

»وعلى الله قصد السبيل «أي بيان الطريق المستقيم»ومنها «أي السبيل» جائر «حائد عن الاستقامة» ولو شاء «هدايتكم» لهداكم «إلى قصد السبيل» أجمعين «فتهتدون إليه باختيار منكم

الله ج اراده لري چې تاسو ته نيکه لار وښيي نو بعضې ستاسو څخه د دې لارې څخه اوړي او که الله ج اراده وکړي نو تاسو ټولو ته به هدايت وکړي.

يُنبِتُ لَكُم بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالأَعْنَابَ وَمِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

»ينبت لكم به الزرع والزيتون والنخيل والأعناب ومن كل الثمرات إن في ذلك «المذكور» لآية «دالة على وحدانيته تعالى» لقوم يتفكرون «في صنعه فيؤمنون

وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الأَرْضِ مُخْتَلِفاً أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُون ۱۴ آية

وسخر لكم» وما ذرأ «خلق» لكم في الأرض «من الحيوان والنبات وغير ذلك» مختلفا ألوانه «كأحمر وأصفر وأخضر وغيرها» إن في ذلك لآية لقوم يذكرون «يتعظون

ورسته الله ج انسان د رنګارنګۍ او تنوع د ښکلا په هکله وايي د هرڅه رنګ بيل دئ چي دا يو ډول تنوع دئ بيلابيل رنګونه او بيلابيل موجودات د طبعي ښکلا ايجادونکئ فکر دئ.

الله ج ارشاد کړی چي او تاسو ته يې هغه څه مسخر کړي دي کوم چي الله ج د مځکي پر مخ پيدا کړي دي رنګونه يې مختلف دي بعضي سره بعضي شنه ځيني تور او ځيني يې سپين په دې کي هغه قوم ته چي څه يې ذهن کي پاتيږي علامي او نښې دي.

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُواْ مِنْهُ لَحْماً طَرِيّاً وَتَسْتَخْرِجُواْ مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُواْ مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُون۱۵ آية

وهو الذي سخر البحر «ذلله لركوبه والغوص فيه»لتأكلوا منه لحما طريا «هو السمك» وتستخرجوا منه حلية تلبسونها «هي اللؤلؤ والمرجان» وترى «تبصر»الفلك «السفن» مواخر فيه «تمخر الماء أي تشقه بجريها فيه مقبلة ومدبرة بريح واحدة» ولتبتغوا«عطف على لتأكلوا تطلبوا» من فضله «تعالى بالتجارة»ولعلكم تشكرون «الله على ذلك»

او همداسي الله ج د بحر د جلال خبره کړي او بحر يې د انسان دپاره تسخير کړی دئ د بحر په منځ کي يې د انسان د مادي ضرورت چي هغه د ماهيانو تازه غوښه ده تر څنګ يې د انسان د جمالياتي حظ د خوړوبولو دپاره هلته بيلابيلي ملغلرې پيدا کړې دي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښتیو داسي رفتار چي د اوبو څپې پرې کوي دا به نو د جلال کومه ننداره وي چي انسان ور څه خوند وانه خلي.

وَأَلْقَى فِي الأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَاراً وَسُبُلاً لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُون

وألقى في الأرض رواسي «جبالاثوابت» أن «لا»تميد «تتحرك» بكم «جعل فيها» وأنهارا «كالنيل»وسبلا «طرقا» لعلكم تهتدون «إلى مقاصدكم

او د مځکي پر سر الله ج غرونه پیدا کړه د محکمۍ دپاره په هغوی د روانو چینو ننداره د طبیعت د جمال تر ټولو ښه ننداره ده.

راسئ د طبیت د ښکلا په هکله د جبران خلیل جبران دوې نثري ټوټې وګورو!

خندا او ژړا

زه خپل غم د نورو پر خوشحالۍ نه ورکوم

او نه غواړم چي زما او ښکي دي په خندا بدلي سي

زه غواړم چي ژوند مي مسکا او اوښکي سي

اوښکي مي زړه پاکوي او د ژوند په اسرارو مي پوهوي

مسکا مي وجود ته خوښي بخښي

زه غواړم چي په شوق مړ سم

نه خپه ژوند وکم

زه غواړم چې خپل په اندرون کي ولاړ سم

مینه وکړم

او د جمال په هکله د وجود لوړي زیاته کړم

ما خلګ ولیدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی زيات بد بخته وه

دوی په ماديانو پسي منډې وهلې

د ماښام په راتګ سره

ګلان خپلې پاڼې ټولې کړي

او د شوق غاړې ټيټې کړي

او کله چي سهار سي

بيا مخ د لمر و قبلې وګرځوي

د ګلانو ژوند شوق او وصال دئ

ژړا او مسکا ده

د بحر اوبه بخار سي

بخار ورېځې جوړې کړي

بيا چي نرم باد راسي بيرته مځکي ته راشوه سي

او له بحر سره يو ځای سي

ورېځې د يو ځای والي او جلا والي زيری دئ

ورېځې خاندي او ژاړي

همداسي روح جسم ته راسي

په لوړو ژورو وګرځي لکه وريځ

ورسته د مرګ نسيم راسي

او هغه بيرته خپل اصل ته رد کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي هغه واحد او متعال ذات دئ

يا يې د څلورو فصلونو د ښکلا په اړه د ده دا نثر وګورئ!

پسرلی

اې محبوبې راسه چي په غرونو کي چکر ووهو! واوري ويلي سوې دي، بيا ژوند رازرغون سوئ دئ ، ژوند په غرونو او شلو کي خپور دئ راسه چي د پسرلي راتګ په لري پرتو سيمو کي ننداره او هرکلی يې ووايو، راسه چي لوړو ته وخيجو او د شين والي نه د سيمي خوند واخلو.

ګلونه لکه د درياب څګ د مځکي پر سر هوار دي ، راسه چي د باران وښکي د نرګس له پاڼو نه وخرو ، د مرغيو د اواز د موسيقۍ نه خوند واخلو ، او د طبيعت عطر حس کړو.

راسه په دې ډبره پاس کښينو چيرته چي بنفشه راته مخامخ وي، او د ميني مچکي تبادله کړو.

دوبی:

راسه ښايستې هغه موسم راغلئ چي کښت رسيدلی دئ ، او لمر په پوره مينه خپلي پلوشې طبيعت ته شيندلي دي، راسه مځکي تر دې چي مرغۍ راسي او زموږ مزاحمت وکړي ، او ميږيان د مځکي مخ ونيسي .

مينه زموږ په اندرون کي ده ، خپلي ذخيري مو له عناصرو پيمانه کړي دي لکه ژوند چي زموږ عواطف اشغال کړي دي.

منی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

راسه اې ګرانې چې د انګورو باغ ته ولاړ سو هلته د انګورو نه په تاک کې اوبه ونیسترړو ،وچې میوې ټولې کړو ، دګلونو پاڼې ورژوو او بیا یې راټولې کړو.

راسه چې د کورونو خواته ولاړ سو ، پاڼې ژیړې سوې دي او باد یې بیا داسې راشوه کوې لکه مړو ګلانو ته چې ورنه کفن جوړوي، راسه څکه مرغانو کوچ کړی او د ساحل غاړې ته تللي، د مځکې شور یې له ځانه سره وړی. د یاسمین او ګلابو اوښکې مځکې ته لویدلې.

ژمی

اې زما د ژوند ملګرې رانژدې سه، او مه پریږده چې د واوري په سوړ تنفس کې درنه بیل سم ، زما په خوا کې مخامخ دي څراغ ته کښینه ، وګوره اور لمبې کوي اور د ژمي تر ټولو ښه میوه ده اې د ژوند شریکې څراغ په تیلو اوبه که نزدې دی له تندې نه یې ژوند پای ته ورسیږي،ځانته یې نژدې کښیږده چې زه هغه څه وګورم چې شپه یې ستا پر شدویې اننګو لیکې.

یو منګی شراب راوړه تر څو د ځوانۍ ویر پکښې وکړو.

دروازه او کلکینان وتړه څکه د وریځې لیدل مې غمجن کوې، ښار ته وګوره څومره غلی دئ.

رانژدې سه اور مړکیدونکی دئ ښایې سکروټې یې مړې سي څراغ هم ورو ورو خاموشه کیږي او تاریکه پرې غلبه کوې ، شرابو مي سترګې درنې کړي دي راسره غاړه غړی سه مخکي تردې چې خوب مي یوسي او ښکل مې کړه څکه چې د واوري یخ بل هیڅ شی نه سي غلی کولی بیله ستا مچکو ، اې ګراني د خوب بحر څومره لوی دئ، او سحر څومره لري دئ.

جارج سنتیانا بیا د فطرت حسن داسي بیانوي د لمر د ډوبیدو په وخت کي رنګونه داسي آب او تاب لري چي توجه د ځان طرف ته را کاږي داسي ملاحت او د نظر جاذبیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري چي نظرونه مسحور کوي او کله چي د ماښام او اسمان نور روابط هم سره يو ځای سي نو نور هم حيرت انگيزه سي.

انتوني نس ليکي: د انسان دپاره دا کتل د پايدې نه خالي نه دي چي د فطرت بېخي غير ارادي او خاموش اثرات د حسن نه خالي نه دي.

د انکريزي ژبي شاعر کالرج وايي:موږ فطرت ته هغه څه ورکوو څه چي موږ ورڅه اخلو.

يوبل ليکوال وايي: داسي ښکاري چي فطرت ته په يو طريقه نه يوه طريقه پر فن برى حاصل دئ هغه داسي چي فطرت خپل اظهار تازه تازه کوې او دغير متوقع خوشحالى سبب کيږي.

که هر څه وې خو موږ د فطرت په هره ننداره کي د جمال ننداره کوو موږ د فطرت حسن هر چرته وينو هنر مند دفطرت په تقليد باندي هنر پنځوي او بيرته يې طبيت ته وړاندي کوي.

فطرت د حسن او ښکلا تر ټولو ښه مصداق دئ موږ يې وينو خوند ورنه اخلو د شفق د سرو لمنو نه نيولې د غرونو جيرې ډبري هم د حسن ننداره ده خالق په ټول طبيت کي ښکلا کرلې او شندلې ده خو کله نا کله موږ هغه ښکلا ځکه نه وينو چي موږ ورسره عادي سوې يو او تجدد او تنوع ورڅه تللى دئ.

موږ ته خپل ښکلى چاپيريال ښکلى په دې نه بريښي چي موږ هغه هره ورځ وينو خو که څو ورځي موږ له خپل دغه چاپيرياله لري سو نو موږ ته حتما د ښکلا ننداره راته پکښي بريښي.

يا که موږ يوه سندره بيا بيا واورو موږ ته دغه سندره بې خونده کيږي او موږ ورڅه خوند نه اخلو بلکي راباندي غميږي دا ځکه هغه تجدد او تنوع چي دغي سندري ته يي ښکلا بخښله هغه تجدد له منځه تللى دئ او خوند يې د منځه تللى دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نرگيسيت يا خودي

نرگيسيت د ځان د حسن په اړه زياته مبالغه کول دي.هغه کسان چي د ورځي څو ځلي په هنداره کي ځانته گوري؛ هغه کسان چي د ځان ستايني ډير شوق لري دوی په نرگيسيت اخته دي. نرگيسيت په ښځينه قشر کي تر نارينه زيات ښکاري دوی په دې خوشحاله کيږي چي ستاينه يي وسي يا د ځان ستاينه وکي لکه په دې ټپه کې:

په ما د زر شيندلي نه دي

چي د لاټين په رڼا غواړې ديدنونه

دلته دا ټپه که د هرچا د خوا ويل سوې ده خو د ښځينه ذات دپاره ويل سوې او داسي ښکاري چي دغه ټپه تر زياته حده د يو ښځينه د نرگسيت تر ټولو ښه مثال دئ . تاسو وگورئ چي د ټپي په دننه کي شخصيت د ځان دومره ستاينه کوي چي بايد زر ورباندي و شندل سي.

نر گسيت د خد خواهۍ او انانيت حد دئ په دې حالت کي انسان په خپل حسن کي ورکيږي او د ځان نه پرته ورته هيڅ نه ښکاري او د خپل حسن پيغور نورو ته داسي ورکوې:

چي په ښايست مي خپه کيږې

نور به د مځکي خوب کوم چي زيړه سمه

آن! دغه انسانان تر ځنکدن وروسته هم د خپل حسن په اړه فکر کوي او خپل حسن يې تر مرگ وروسته هم په بدرنگۍ نه دئ پيرزو:

زه د څلورو ورونو خور يم

زما تابوت به د ډولۍ په شاني ځينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی خپلي جنازې د ډولۍ غوندي کوي خو يوائې دومره نه بلکه آن په لحد کي هم د خپل حسن او خمارو سترگو خيال لري:

لحد سوری که رومال راکه

په خومارو سترگو مي پريوتل گردونه

يا خپله ستاينه دومره حد ته زياته کوې چي غواړي چي هر انسان ددې مين ته ونه رسيږي او تر دې ټيټ پاته سي:

د مخ په سپين کي مي سرخي ده

لکه چي واوره په گلاب شندلې وينه

دوی پر ځان مينيږي او د نورو انسانانو ارزښت تر پښو لاندي کوي هغه جينکۍ چي په نرگيسيت اخته وي د خپل د ژوند له ملگري نه يوائې د ځان ستاينه غواړي اوبس لکه:

مځکي ته کوز سه خاورې ښکل که

لايق مي نه يې گرانه خدای در کړې يمه

نرگيسيت په ښځو کي تر نارينه ذات زياته ليدل کيږي او په پښتو لنډيو کي يې ښه ډير مثالونه سته چي تاسو يې د يو څو لوستلو ته رابولمه.

خوشي خواري راپسي مه کړه

د انځر گل يم په لاس نه در ځم مينه

خولگۍ به خاوري درله درکم

غريب سړی يې د نجونو ميره يمه

خوله به د شونډو لاندي درکم

په سپينو غاښو مي لونگ ژوولي دينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نرگیسیت سره یوه اسطوره هم تړل سوې چې ښاغلي مصطفی سالک یې یادونه کړې ده:

ښه نرگسیت ته ولې نرگسیت وایي؟ تر شاه یې اسطوره پرته ده،یوه کیسه پرته ده،وایي چې اسطوروي څیرې (نارسي سس) له ځان سره د عبادت تر کچې مینه کوله بلې څیرې (ایکو) بیا له (نارسي سس) سره بې توله مینه لرله خو (نارسي سس) یې په کیسه کې نه و. په پای کې (ایکو) په هغه جهیل کې ځان ډوب کړ چې (نارسي سس) یې په رڼو اوبو کې د خپل حسن ننداره کوله،(نارسي سس) چې وکتل (ایکو) ورکه ده نو غږ یې پرې وکړ،خو له هر لوري یې د خپل غږ انگازه واوریده.(نارسي سس) د جهیل پر غاړه ولاړ پاتې شواو هم هلته یې سا ورکړه،د هغه تر مرگ وروسته هلته د نرگس یو گل وټوکید چې سر یې ښکته کړی و او د جهیل په اوبو کې یې د خپل حسن ننداره کوله.پر همدې بنسټ فرویډ د ځان مینه (نارسي سېزم) یانې نرگسیت وبلله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښکلا په اړه د پښتو فولکلور نظر

ښکلا پوهنه یا جمالیات یو بېل علم او یو پراخه موضوع ده چي په یوه مقاله کي یې راټولول خورا ناشونی او سخت کار دئ او د یو بېل علم لکه ادبیات پوره کلونه د مطالعې دپاره غواړي خو کله چي د حسن د تعریف خبره کېږي نو د پوره فن ژبه گونگه ده او حسن نه سي تعریفولای یو عالم وایي ما شل کاله د حسن په اړه څېړنه وکړه خو اخیر په دې پوه سوم چي حسن نه تعریف کېږي، برانرډ بورکیټ وایي(د حسن داسي تعریف نسته چي ټول یې په یوه خوله بدرگه کي).گویټې وایي: (حسن د تشریح وړ څیز نه دئ دا خو د یو داسي خپرېدونکي،ښورېدونکي او ځلېدونکي سوري په شکل دئ چي عکس یې هم د تعریف په دام کي نه راځي.).

ونکل مان (د حسن اصلي سرچینه د پرویډ غوندي د انسان ژنده غریزه بولي او حسن د هغه ځایه را بهیدونکې ویاله بولي چي نړۍ خوړوبوي) ونکل په دې اند دئ چي حسن د هغو پاکو او شفافو اوبو په څیر دئ چي د چینې د منځ نه را ایستل سوې وي که د دغو اوبو خوند لږ خراب هم وي خو ددې اوبو قدر او قیمت زیات دئ ځکه د ټولو غلظتونو څخه پاکي دي.دی ورپسي داسي خپلي خبرې اوږدوي: حسن د داخیلي صفت په حیث په عام طور سره د ښه سره تړلی دئ او داسي خیال دئ چي تجزیه نه اخلي دواړو جذبو ته موږ په خصوصي ډول په یو بل ځای کي غوټه ورکړې چي سرچینه یې شهوت دئ. تهامس ایکونیاس وایي: (د یو سړي د وجود ښایست په دې کي دئ چي د هغه جسماني اجزا په خپله کي ښه تناسب سره ولري او ورسره د رنگ د ښکلا خاصیت چي هم آهنگي ده پکښې موجود وي). په دې اند کله چي په یو شي د اجزاوو تناسب منځ ته راسي نو حتما دغه شي کي د ښکلا ننداره راځي سینټ اگینستاین هم د تناسب او موزونیت څخه پرته حسن نه وینې، دی وایي:(حسن په تناسب او هماهنگۍ کي دئ ځکه د هر ښکلي شي په اجزاوو کي تناسب پروت وي).سمویل الیکزنډر لیکي:(د ښکلو شیانو ښایست د دوی د اجزاوو په موزونیت او یو والي کي دئ). نارولا وایي: (یوازې غټې سترگي او دنگه پزه د حسن معیار نه دئ بلکه کله چي ددې اعضاوو تر منځ یو ډول توازن وساتل سي نو حسن به منځ ته راسي). فرویډ ادب ښکلا او هنر د انسان د ژندي غریزې یعني شهوت څخه وبلل او ده وویل چي ادب هنر او ښکلا د شهواتي حس نه سرچینه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو حسن چي هر ډول شی دئ خو د حسن په اړه درې نظريې مشهوري نظريې موجودي دي يوه دا چي حسن د انسان په داخل کي سته چي د انسان د وجوده دباندي حسن او قبحه شتون نه لري بلکي هغه زموږ ذهن دئ چي يو شی موږ ته ښکلی او بل بيا بدرنګه ښيي يوناني فيلسوفان وايي: (حسن او قبحه د يوه څيز دوه نومونه دي چي حسن د روحاني اضطراب د تسکين او د ژوند دهوسايني او ارتقا لپاره ضرور څيز دئ) دوی وايي نه حسن کوم شی دی نه قبحه يا بدرنګي، خو دويمه ډله علما بيا وايي چي حسن د انسان په ذهن او داخل پوري اړه نه لري بلکي دا په خارېجي نړۍ کي موجوده ده چي يو شي ته يې نسبت کېږي، ګروس وايي: (په اصطلاح کي ښکلی هغه دئ چي سم دلاسه د حسي لذت سبب سي د باصره دپاره هم د سامعه دپاره هم.) او دريمه ډله پوهان بيا په دې اند دي چي ښکلا نه معروضي ده نه موضوعي بلکي د دې دواړو ګډه لاسته راغلې ګډوله ده ميا شريف وايي: (حسن د حقيقت او اظهار د امتزاج نه يو مخصوص صفت دئ.).د دغو درو واړو فلسفي نظرياتو يوه ګډوله په يوه ټپه کي ګورو:

زما په سترګو ورته ګورئ
جانان ښايسته دئ که رب زه لېونی کړمه

استاد سالک همدا خبره پر خپله فېسبوک پاڼه باندي داسي کړې ده چي په پورته ټپه کي د ښکلا درې واړي نظريې را نغښتل سوي دي چي په لمړۍ نيم بيته کي وايي چي زما په سترګو ورته ګورئ يعني که ستاسو په سترګو هر ډول وي خو زما په سترګو ورته ګورئ خو بيا د همدې خبري څخه اوښتې ده او وايي جانان ښايسته دئ چي په دې ډول سره د ذهني ښکلا څخه راګرځېدلې ده او ښکلا د محبوب صفت ګرځوي او کله چي دغه خبره په استفهامي ډول سره کوي نو بيا يو ګډه نظريه ور څخه منځ ته راځي.

کله چي د دې اختلاف سر تناو وينو نو ۳۴۰ ق. م. مېلاد د ارسطو او افلاطون وخت ته ځان رسوي او د افلاطون له نظره ګلان او پېغلي مري او د ښکلا ايډيا تل پاتي وي او د منځه نه ځي بلکي پاتي کېږي نو ځکه حسن يو ايډيال يا فکر دئ خو ارسطو ويل حسن په شيانو کي دئ نه په فکر کي.خو کله چي ټوله نظريات سره يو ځای کړو نو زيات وخت يوه خبره ترې جوړېږي چي ښکلا په ذهن سره پېژندل کېږي يعني قاضي يې ذهن دئ او دغه تصوېر بيا د ټولني څخه منځ ته راځي او ټولنه د يو شي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلا او بدرنګۍ عمومي تصوېر لري خو بیا دغه تصوېر ته هر انسان خپل فکري اند هم ور اچوي او بیا نو د دواړو نه د ذهني قضاوت دپاره یو قانون جوړ سي او په دغه قانون بیا بدرنګ او ښکلی بېلوو. موږ د ښکلا په فلسفي اړخ نور هېڅ کار نه لرو بلکي موږ یې په پښتو فولکلور کي د ښکلا تصور ګورو چي پښتانه کوم انسانان ښکلي بولو او کوم بدرنګ بولي او د جلال او جمال سره کوم کار نه لرو ځکه چي هغه یو پراخه موضوع ده او د یوې مقالې د ګنجایش وس نه دئ بلکي هغه پوره پوره کتابونو ته ضرورت لري.په پښتو فولکلور کي تر ډېره حده د ښکلا معیار سپین والی دئ هغه د پښتو متل دئ چي سپین والی د انسان اوه عیبه ورکوي او بل د پښتو فولکلور د ښکلا دپاره د سترګو زیات انتخاب کوي او تر څنګ یې اوربل کاکل او زلفي د ښکلا دپاره یو ښه معیار بللی دئ خو کله کله د دنګ قد یادونه کوي. په پښتو فولکلور کي د سترګو یادونه په بېلابېلو بڼو سوی دئ کله د خړو سترګو خبره وي او کله بیا تورو سترګو خلګ د کاره یستلي وي کله تور اوربل د ښکلا زېږوونکی وي او کله بیا د تورو زلفو څخه بحث کېږي. راسئ په لاندي فولکلوریکو موادو کي د ښکلا ستاینه وګورئ:

خېږي سترګي سپینه خوله
ګران دي له بوري صبرېده

ماتي سترګي مات بانه
په سپیني نسته مړېده

سپین یې ګی دئ سپین یې زړه دئ
سپین د سپینو په تاله دئ

سترګي وړې ښې دي که غټې
وړو مین کړم غټو ورک له ملکه کړمه

یاري د دنګي جینۍ خوند کړي
تر پلو لاندي سړی غلی تېروینه

سپینه دي خوله سپین دي ځنځېر دئ
پلار دي امیر دئ جینۍ نه دي راکوېنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زلفي مي مه لنډوه مورې
په سر پرېکړو ونو نه کښيني بازونه

په ټوله پښتنه ټولنه کي تر سترګو زيات ارزښت بل کوم څه ته نه ورکوي او بيا نوري کيسي دي چي د ښکلا په اړه يې دوی بحث کوي چي بيا دنګه غاړه خوله او داسي نور خو د پښتو هر څومره فولکلور چي لټې پر لټ کو نو سپين واله او تر څنګ يې ښايستې سترګي جګه غاړه ده چي د ښکلاګانو د عظمت کلاګاني په وداني وي لکه:

سترګي دي توري په څنګ ګوري
د سپوږمۍ خوري د ژوندون دي ويستمه

سترګي هوسۍ صراحي غاړه
زلفي سنبل دي پر سېنه مزه کوينه

په پورته کاکړيو او ټپو کي وينو چي د سترګو او ښو او سپين واله او لوړوالي صفت سوی دئ او هم دا د ښکلا معيار بلل سوی دئ چي دغه د پښتنو په سيمه کي هم همداسي دئ موږ وينو چي کله سپين سرې د يو چا صفت کوي نو وايي چي پلانۍ ښه جګه پزه غټي غټي سترګي او تکه سپينه ده.

خو په پښتو فولکلورر کي د غنمرنګو يادونه سوې ده ځکه د جغرافيه پوهانو په اند پښتانه غنمرنګه دي نو ځکه د خپل تبيت نه مجبور وي چي غنمرنګ وستايي خو کله کله بيا تر سپين والي او غنمرنګۍ ور هاخوا ته ښکلا هم لټوي او خصوصا په کاکړيو کي د سرې يادونه زياته سوې ده خو سوروالۍ هم هغه سوروالۍ نه ښيي چي بيخي تک سره وي بلکي سور سپين ښيي او کله کله د چينايانو غوندي وړې سترګي ښې بولي خو هغه تصور د ښکلا په اړه په پښتو فولکلور کي کم دئ لکه په دې ټپه کي:

ژړ چارګل ژړه څهره
ژړو پر ولنګ وموسيده

سترګي وړې ښې دي که غټي
وړې لا ښې دي غټي اور را لګوينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم په پورته ټپه کي په مستقیم ډول وایي وړېِ لا ښې دي خو په غیر مستقیم ډول سره د غټو سترګو صفت کړی دئ او دغه د غټو سترګو د ښکلا خبره کوي د ښکلا په اړه د فولکلور په تصور کي همدومره پاتېږو او مخي ته د تللو کوښښ نه کوو بلکي په دې متل چي مشت نمونه یې خروار سره عمل کوو او موږ په هم دې لړو فولکلوریکو موادو بسنه کوو او خپله مقاله په خپلو دې خبرو راټولوو چي څه چي د زړه خوښ سوه بس هغه ښکلي دي او بس.

په درنښت نوماند پوهنیار: معتصم بالله شاهد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

د جمالیاتو علم د انسان د پیدایښت سره سم پر مختللی او وخت پر وخت یې په هکله نظریې پاته سوې دي خو د مکمل علم په حیث په ۱۷مه پیړۍ کي رامنځ ته سو.

جمالیات د جمال جلال بدرنګۍ او نیکو اخلاقو ښکلي فن علم دئ. جمال: هغه توازن دئ چي په معروض کي شتون ولرې موږ ته خوشحالي بخښي.

جلال: هغه معروض چي زموږ ذهن د تحیر بیري او لویۍ څه ډکوې. جلال په لویو ویرونکو او قوت لرونکو شیانو کي وې لکه غرونه ځنګلونه ستري مجسمې دریابونه او... خو جلال بیا په نرم او مهینو شیانو کي شتون لرې لکه: جینکۍ ګلان شبنم پاڼي چینې او .... .

قبحه بیا تر یو حده عادي شی دئ موږ د هغه په هکله عکس العمل نه ښیو او د هغه په هکله بې تپاوته پاتیږو. قبحه زموږ ذهن ته خوښي نه بخښي قبحه بس دومره ورته کافي ده چي قبحه یا بدرنګي ده خو نه سو ویلای چي کوم لامل دئ چي قبحه منځ ته راوړې او ولي یو شی بدرنګ بلل کیږي.

طبیت د ښکلا لوی مظاهر دئ او د هر طبعي شي تر شا د جمال خورا لویه کیسه پرته ده.

د چینې د سپینو اوبو په منځ کي د ماهیانو سپینې او زرزري سینې د غرونو په زیږو پرښو د راتوییدونکو اوبو ننداره د سند په هواره لمن کي د څپو شور د باران د څاڅکو رواني کښتې د مځکې پر سر او بیا د هغې پنا کیدل د شفق سرې سترګي او د لمر غروب د محبوب په زنه کي مهین داغ د پیکي چتر نرمي ګوتي او همداسي د نارینه زیږوالی د هغه پر مخ د ږیري ویښته او د ښځینه مخ پاک او بې ویښتو.

که طبیعت نه فوق جمال ته راسو نو دومره وایو که د جمال نسبت الله ج ته وسي ورنه د هغه د لطف صفات مراد دئ او که د جلال نسبت ورته وسي نو د الله ج د قهر او جباریت صفات ورنه مرادیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نرگسیت د نارینوو په اندازه د ښځو زیات مرض دئ او هغه کس چي د ورځې شل ځله آینې ته گورې هغه په مرگسیت یا پر ځان په مینتوب اخته دئ ښځینه د نارینوو په پرتله زیات په نرگسیت اخته دې نو ځکه وایي:

مځکې ته کوز سه خاوري ښکل که

لایق مي نه يې گرانه خدای درکړې یمه

او خپلي خبري په دې ټکو رالنډومه هر شی د جلال او جمال په شتون کي خوندور او بیله جماله بې خونده دئ.

ماخذونه

۱: قرآن کریم. (۱۳۹٦). کندهار: صداقت کتب خانه.

۲: بخاري، محمداسماعیل. (۱۳۹۰ ه). صحیح البخاري. کندهار: مکتبه حبیبیه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳: بلخي، جلال الدين. (۱۳۷۸ه). تفسير جلالين. لاهور: مکتبه دينيه.

۴: دمشقي، اسماعيل ابن کثير. (۱۳۸۵ه). تفسير ابن کثير. لبنان: مطبة البيروت.

۵: بلخي، جلال الدين. (۱۳۹٦ه). مولوي مثنوي معنوي. لاهور: مکتبة الدينيه.

٦: بهار، محمد تقي. (۲۰۰۱م). د ملک الشعرا بهار ديوان. تهران: موسسه فرهنگي، علمي، سينمايي الست فردا.

۷: بافقي، وحشي. (۲۰۰۱م) ديوان وحشي بافقي. تهران: موسسه فرهنگي، هنري سينمايي الست فردا.

۸: بابا، عبدالرحمن. (۱۳۹۷ه). د عبدالرحمن بابا ديوان. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.

۹: بارګزی، حنان. (۱۳۸۸ه).د ميرزا حنان بارګزي ديوان. لاهور: صحاف نشراتي موسسه.

۱۰: خان، غني. (۱۹۸۵م). د غني خان کليات. کابل: د نشراتو رياست.

۱۱: خليل،جبران. (۲۰۰۹). الدمع والابتسامة. لبنان: طباعة البيروت.

۱۲: خليل،جبران.(۲۰۱۱). مجموعة الجبران. لبنان: طباعة البيروت.

۱۳: خټک، خوشحال خان. (۱۳۹۷ه). د خوشحال خان ديوان. خپرندويه يې نامالومه

۱۴: خټک،اقبال نسيم. (۱۹۸۷م). خوشحال او جماليات. پېښور: جدون پريس.

۱۵: داغر، شربل. (۲۰۰۹م). ماالجمالية. لبنان: مطبعة البيروت.

۱٦: درويش، دوکتور بهأ. (۲۰۰۲م). فلسفة العقل عند دوناد داپډوس. اسکندريه: شرکة الجلال للطباعة.

۱۷: روهي، محمد صديق. (۲۰۰٦م). ادبي څېړني. پېښور: اسد دانش مطبعه .

۱۸: شريعتي، علي. (۲۰۱۴م). هنر. تهران: موسسه فرهنگي، هنري، سينمايی الست فردا .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹: شنواری، حمزه. (۱۳۹۶ ه). د حمزه شینواري غورچاڼ. کندهار: میوند خپرندویه ټولنه.

۲۰: فطر، امیرة الحلیمي (۱۹۱۹م). فلسفة الجمال. قاهره: دار المعارف.

۲۱: کرم، یوسف. (۲۰۰۹م). الطبیعة و مابعد الطبیعة. قاهره: مکتبة الثقافة الدینیه.

۲۲: کاروان، پیر محمد. (۲۰۱۵م). زرزري وزرې. کابل: دانش مطبعه.

۲۳: گنجوي، نیظامي. (۲۰۰۱م). دیوان نظامي گنجوي. تهران موسسه فرهنگي، هنري، سینمایي الست فردا.

۲۴: ماشیري، بیار. (۲۰۰۹م). بم یفکر الادب. جزیران: مطبعة البیروت.

۲۶:نیشافوري، خیام. (۲۰۰۱). دیوان خیام نیشافوري. تهران: دارالطباعة تهران.

۲۷: نجیب، علي. (۲۰۰۷م). المأ والاحلام دراسة عن الخیال والمادة. لبنان: مطبعة البیروت.

۲۸: یوشج، نیما. (۲۰۰۱م). د یوشج دیوان. تهران: موسسه فرهنگي، هنري، سینمایي الست فردا.

۲۹: د پښتو فلکلور.

۳۰: د سالک، مصطفی. فسبوک اکاونټ.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library